

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η επίδραση της οικογενειακής δομής Ελλήνων φοιτητών στην
αυτοεκτίμηση και στις στάσεις τους απέναντι στο γάμο»**

**Καλαϊτζόγλου Μαρία
Α.Μ.: 1346**

**Επόπτης: Λέκτορας Γιοβαζολιάς Θεόδωρος
Συνεπόπτης :Αναπληρωτής καθηγητής Σιδερίδης Γεώργιος**

Ρέθυμνο, Φεβρουάριος 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
1.Εισαγωγή	
1.1.Το διαζύγιο στην Ελλάδα.....	3
1.2.Το διαζύγιο στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α.	4
1.3.Άμεσες αντιδράσεις των παιδιών στο χωρισμό των γονέων τους	5
1.4.Μακροπρόθεσμες επιδράσεις του διαζυγίου στα παιδιά.....	6
1.5.Διαζύγιο και αυτοεκτίμηση	8
1.6.Στάσεις απέναντι στο γάμο και το διαζύγιο	10
1.7.Στόχοι έρευνας-Ορισμοί μεταβλητών	11
1.8.Υποθέσεις.....	12
2.Μεθοδολογία	
2.1.Δείγμα.....	13
2.2.Μέσα συλλογής δεδομένων.....	15
2.3.Διαδικασία.....	16
3.Αποτελέσματα	
3.1.Οικογενειακή δομή και αυτοεκτίμηση.....	18
3.2.Φύλο και αυτοεκτίμηση	19
3.3.Ηλικία και αυτοεκτίμηση	19
3.4.Οικογενειακή δομή και στάσεις απέναντι στο γάμο	20
4.Συζήτηση-Συμπεράσματα	
4.1.Ερμηνεία των αποτελεσμάτων	21
4.2.Συμπεράσματα-Περιορισμοί της έρευνας-Προτάσεις.....	24
5.Βιβλιογραφία.....	26
6.Παράρτημα.....	29

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα έρευνα μελετά την επιρροή της οικογενειακής δομής(πυρηνικές, διαζευγμένες, χωρισμένες οικογένειες) στην αυτοεκτίμηση ενός δείγματος Ελλήνων φοιτητών και στη διαμόρφωση των στάσεων τους απέναντι στο γάμο και το διαζύγιο.

Η εργασία αυτή δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την συμβολή ορισμένων ατόμων .Θα ήθελα να ευχαριστήσω εκ βαθέων τον κο Γιοβαζολιά Θεόδωρο, Λέκτορα Συμβουλευτικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, ο οποίος εκτός από επόπτης της πτυχιακής εργασίας ,υπήρξε και πολύτιμος καθοδηγητής κατά τη διάρκεια της έρευνας. Επίσης ,θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κο Σιδερίδη Γεώργιο, Αναπληρωτή καθηγητή Μεθοδολογίας Έρευνας και εφαρμοσμένης Στατιστικής ,ο οποίος συνέβαλε στην επεξεργασία και την ανάλυση των δεδομένων. Τέλος, ευχαριστώ όλους τους φοιτητές που έλαβαν μέρος στην έρευνα ,συμπληρώνοντας με ειλικρίνεια και προθυμία τα ερωτηματολόγια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι στάσεις απέναντι στο γάμο και το επίπεδο αυτοεκτίμησης ενός δείγματος Ελλήνων φοιτητών που προέρχονται από πυρηνικές, εν διαστάσει και διαζευγμένες οικογένειες, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν διαφορές. Το δείγμα αποτελούνταν από 139 φοιτητές (100 από πυρηνικές οικογένειες, 29 από διαζευγμένες/χωρισμένες, 10 με γονείς σε χηρεία). Για την μελέτη της αυτοεκτίμησης χρησιμοποιήθηκε το Διαπολιτισμικό Ερωτηματολόγιο Αυτοεκτίμησης για Ενήλικες (Battle, 1981). Για να διερευνηθούν οι στάσεις απέναντι στο γάμο, χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις από 3 διαφορετικά ερωτηματολόγια (α. Marriage Attitudes Questionnaire, Long, 1987, β. Favorableness of Attitudes toward Marriage Scale, Hill, 1951, γ. Traditional Family Values, Glezer, 1984). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι: α. η οικογενειακή δομή επιδρά στην αυτοεκτίμηση των φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα με γονείς σε διάσταση έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση τόσο από τους φοιτητές με έγγαμους γονείς, όσο και από φοιτητές με διαζευγμένους γονείς, β. Οι άντρες και οι γυναίκες από διαζευγμένες οικογένειες δεν διαφέρουν ως προς την αυτοεκτίμηση, γ. Η ηλικία που είχαν τα άτομα όταν χώρισαν οι γονείς τους, δεν είχε μακροπρόθεσμη επίδραση στην αυτοεκτίμηση τους, δ. Τα παιδιά με γονείς σε διάσταση διάκεινται πιο θετικά απέναντι στο θεσμό του γάμου σε σχέση με τα παιδιά πυρηνικών οικογενειών.

Λέξεις-κλειδιά:

Αυτοεκτίμηση, οικογενειακή δομή, διαζύγιο, well-being, long-term effects, attitudes toward marriage .

1.Εισαγωγή

1.1. Το διαζύγιο στην Ελλάδα

Με τη σταδιακή διεκδίκηση ίσων δικαιωμάτων στην αγορά εργασίας και την άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης των γυναικών ,καθώς και τις μεγάλες οικονομικές απαιτήσεις για τη διαβίωση των μελών της οικογένειας ,η θεώρηση του γάμου ως διαδικασία οικονομικής εξασφάλισης σταδιακά εξασθενεί . Η αύξηση του αριθμού των διαζυγίων σε όλες τις κοινωνικο-οικονομικές τάξεις τις τελευταίες δεκαετίες σχετίζεται άμεσα με τη βαθμιαία αλλαγή της στάσης γύρω από το διαζύγιο και τις αντίστοιχες νομοθετικές αλλαγές που διευκόλυναν την έκδοση διαζυγίου. Ορόσημο στη σχετική νομοθεσία στη Ελλάδα αποτέλεσε το νέο Οικογενειακό Δίκαιο του 1983 με τη δυνατότητα έκδοσης του «συναινετικού διαζυγίου».

Η τάση αύξησης της συχνότητας των διαζυγίων στην Ελλάδα είναι σαφής, αφού ο αριθμός τους υπερτριπλασιάστηκε τις τελευταίες δεκαετίες .Ενώ το 1961 ο αριθμός των διαζυγίων ήταν 2.804,το 1971 ανερχόταν σε 3.675,το 1987 σε 8.830,το 1992 σε 6.156,το 1998 σε 7.814 και το 2002 σε 11.080 (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, βλ.παράρτημα, πίνακες 1,2).Σημαντικό είναι το γεγονός ότι στους επίσημους αυτούς αριθμούς δεν συμπεριλαμβάνονται τα χωρισμένα ζευγάρια. Έτσι , ο πραγματικός αριθμός των διαζευγμένων και χωρισμένων πρέπει να θεωρείται πολύ μεγαλύτερος .

Όσον αφορά στη διάρκεια του λυθέντος γάμου για την τετραετία 1998-2002, το μεγαλύτερο ποσοστό των γάμων διήρκησε πάνω από 10 έτη και ακολουθούν οι γάμοι διάρκειας 5-10 ετών,2-5 ετών και μέχρι 2 έτη αντίστοιχα .Η συχνότερη λύση του γάμου μετά από πολλά χρόνια έχει συνδεθεί με τα παιδιά που βρίσκονται πλέον στην εφηβική και νεανική ηλικία . Έχει παρατηρηθεί επίσης μια αύξηση της συχνότητας διαζυγίων που αφορούν γάμους με μικρή χρονική διάρκεια (μικρότερη των 2 ετών),γεγονός το οποίο δείχνει την έγκαιρη διαπίστωση των συζύγων για τον κλονισμό της σχέσης τους (Χατζηχρήστου ,1999).

Παρά την σταθερή αύξηση της συχνότητας των διαζυγίων ,η Ελλάδα συνεχίζει να έχει το μικρότερο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών .Έχει διαπιστωθεί ότι οι αξίες για την αυστηρή ιεράρχηση των ρόλων μέσα στην παραδοσιακά εκτεταμένη οικογένεια και ο βαθμός θρησκευτικότητας αποτελούν σημαντικές παραμέτρους ,που σχετίζονται με τις αξίες της παράδοσης ,της αίσθησης της ασφάλειας και της συμμόρφωσης στην ελληνική κοινωνία (Γεώργας και συν.,1992).

1.2. Το διαζύγιο στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α

Στην Ευρώπη αλλά και σε πολλές άλλες χώρες στον κόσμο παρατηρούνται κοινωνικοδημογραφικές μεταβολές που συνδέονται άμεσα με την εξέλιξη των μορφών της οικογένειας και τις αλλαγές των στερεοτύπων: μείωση του αριθμού των γάμων ,αύξηση του μέσου όρου ηλικίας κατά το πρώτο γάμο ,αύξηση του αριθμού των ατόμων που επιλέγουν την ελεύθερη συμβίωση εκτός γάμου με αντίστοιχη αύξηση των γεννήσεων εκτός γάμου ,μείωση του αριθμού γεννήσεων ,αύξηση της συχνότητας διαζυγίων και αύξηση του αριθμού μονογονεϊκών οικογενειών(Χατζηχρήστου,1999) .

Το 2002 υπήρχαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση μόνο 5 γάμοι ανά 1000 άτομα σε σύγκριση με περίπου 8 το 1970 .Ο μέσος όρος ηλικίας κατά τον οποίο οι άνθρωποι συνάπτουν γάμο για πρώτη φορά έχει επίσης αυξηθεί: για τους άντρες η ηλικία γάμου ανέρχεται από 26 ετών το 1980 στα 30 ,ενώ για τις γυναίκες από τα 23 στα 28 αντίστοιχα. Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Eurostat,2004) ,το ποσοστό των διαζυγίων εκτιμάται να είναι 15% για τους γάμους που τελέστηκαν το 1960 και περίπου 30% για αυτούς που τελέστηκαν το 1985 .Ενδεικτικά ,ο αριθμός των διαζυγίων έχει αυξηθεί στο Βέλγιο από 2,1 ανά 1000 άτομα το 1991 σε 3 το 2002 και στη Κύπρο από 0,5 σε 1,9 αντίστοιχα(βλ.παράρτημα, πίνακας 3) .

Η συχνότητα των διαζυγίων στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα και συνακόλουθα ,υψηλότερο είναι το ποσοστό των παιδιών που ζει με έναν γονέα .Σύμφωνα με την έκθεση του U.S Census Bureau ,το ποσοστό των διαζευγμένων γυναικών έχει αυξηθεί από 3.5% το 1970 σε 10.1% το 2003,ενώ το ποσοστό των διαζευγμένων αντρών ανέρχεται από 5.7% το 1970 σε 13.3% το 2003(βλ.παράρτημα, πίνακας 4).Ο αριθμός των διαζυγίων στις Η.Π.Α διαφοροποιείται ανάλογα με την εθνική και φυλετική ομάδα ,την ηλικία, την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και την περιοχή .Το μεγαλύτερο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών παρατηρείται στην ομάδα αφρικανο-αμερικανικής καταγωγής και ακολουθούν οι ομάδες αμερικανο-ινδιάνικης ,λατινο-αμερικανικής, ευρωπαϊκής και ασιατικής καταγωγής . Η μικρή ηλικία κατά τον πρώτο γάμο ,το χαμηλό μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο και η διαβίωση σε αστικές περιοχές σχετίζονται επίσης με μεγαλύτερη πιθανότητα διαζυγίων (Χατζηχρήστου,1999).

1.3. Άμεσες αντιδράσεις των παιδιών στο χωρισμό των γονέων τους

Η ηλικία και το αντίστοιχο στάδιο ανάπτυξης των παιδιών αποτελούν καθοριστικό παράγοντα στις άμεσες εκδηλώσεις των παιδιών στο διαζύγιο των γονέων των γονέων τους.

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας (0-6 ετών) εμφανίζουν ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις και αλλαγές στη συμπεριφορά. Ο φόβος, το άγχος, η θλίψη και ο θυμός εκδηλώνονται συνήθως με διαταραχές του ύπνου, παλινδρόμηση, στον έλεγχο των σφικτήρων, διαταραχές στο φαγητό, σύγχυση, ενοχές αυτοκατηγορίες, συναισθηματική εξάρτηση και αυξημένες αυτοερωτικές δραστηριότητες (Χατζηχρήστου, 1999). Επίσης παρουσιάζουν φαντασιώσεις εγκατάλειψης, θανάτου ή τραυματισμού των γονέων και αρνούνται να μείνουν μόνους έστω και για λίγα λεπτά (Herbert, 1998).

Οι αντιδράσεις των παιδιών σχολικής ηλικίας (6-12 ετών) χαρακτηρίζονται συνήθως από κατάθλιψη, απόσυρση, θλίψη, φόβο, άγχος, φαντασιώσεις για προσωπική ευθύνη, φαντασιώσεις για συμφιλίωση των γονέων, πτώση σχολικής επίδοσης, αλλαγές στη συμπεριφορά στο σχολείο και αισθήματα απόρριψης (Χατζηχρήστου, 1999). Εμφανίζουν, επίσης, θυμό που κατευθύνεται κυρίως στον γονέα με τον οποίο ζουν (περισσότερες φορές με τη μητέρα) και είναι πιθανό να εξιδανικεύσουν τον γονέα που απουσιάζει (Herbert, 1998). Τέλος, όταν ο ένας γονέας φύγει από το σπίτι λόγω χωρισμού, το παιδί βιώνει ένα αίσθημα απώλειας και άγχος για το ποιος θα το φροντίζει (Seltzer, 1994).

Ο χωρισμός των γονέων προκαλεί σε παιδιά εφηβικής ηλικίας (12-17 ετών) δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις, στη διαμόρφωση της ταυτότητας και στην επίτευξη της αυτονομίας τους. Εκδηλώνουν θλίψη, συναισθήματα ντροπής, επιθετικότητα στο σπίτι και στο σχολείο, μείωση σχολικής επίδοσης, δυσκολίες συγκέντρωσης και αντικοινωνική συμπεριφορά (Χατζηχρήστου, 1999). Εμφανίζουν κατάθλιψη και απόσυρση από την οικογένεια τους και οι φίλοι γίνονται η εναλλακτική λύση για την οικογένεια, καθώς προσφέρουν την αίσθηση του ανήκειν και της σταθερότητας. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι έφηβοι εκφράζουν ανησυχία για τις δικές τους σχέσεις, για το σεξ και το γάμο (Herbert, 1998).

1.4.Μακροπρόθεσμες επιδράσεις του διαζυγίου στα παιδιά

Ενώ οι βραχυπρόθεσμες αντιδράσεις των παιδιών στο διαζύγιο των γονέων σχετίζονται με την ηλικία τους ,οι μακρόχρονες επιδράσεις σχετίζονται με: *α.* την ικανότητα των γονέων να επιλύουν τις μεταξύ τους συγκρούσεις , *β.* την επανάκτηση, διατήρηση και βελτίωση της ικανότητας των γονέων για σωστή ανατροφή των παιδιών , *γ.* την απουσία αισθημάτων απόρριψης για το παιδί από τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια ,*δ.* την ψυχολογική επάρκεια του κάθε παιδιού για την αντιμετώπιση της κρίσης της οικογένειας ,*ε.* την ύπαρξη δικτύου υποστήριξης για το παιδί ,*στ.* την απουσία συνεχιζόμενου θυμού του παιδιού και *ζ.* την ηλικία και το φύλο του παιδιού (Χατζηχρήστου ,1999).

Σε μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και ανάλυση 37 σχετικών ερευνών με τη μέθοδο της μετα-ανάλυσης σχετικά με την μακροχρόνια επίδραση του διαζυγίου στην ενήλικη ζωή των παιδιών ,των οποίων οι γονείς είχαν χωρίσει στην παιδική ή εφηβική ηλικία ,οι Amato και Keith (1991),διαπίστωσαν ότι οι ενήλικοι που έχουν βιώσει τον χωρισμό των γονέων τους παρουσιάζουν περισσότερες δυσκολίες στη προσαρμογή (κατάθλιψη ,μικρή ικανοποίηση από τη ζωή),στην οικογενειακή ζωή(μη ικανοποιητική ποιότητα συζυγικής σχέσης, διαζύγιο)και στην κοινωνικο-οικονομική κατάσταση (χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ,χαμηλό εισόδημα και μη ικανοποιητική επαγγελματική κατάσταση).Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διαφορές από ενήλικες με έγγαμους γονείς ήταν μικρές .

Οι Ross και Mirowski (1999) μελέτησαν τη σχέση μεταξύ κατάθλιψης στην ενήλικη ζωή και διαζυγίου των γονέων κατά τη παιδική ηλικία και διαπίστωσαν ότι τα παιδιά διαζευγμένων γονέων έχουν ως ενήλικες χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάστασης και εισοδήματος και υψηλότερα επίπεδα οικονομικής δυσχέρειας .Συνηθίζουν να παντρεύονται σε μικρή ηλικία ,να χωρίζουν και να συνάπτουν δεύτερους και τρίτους γάμους. Επίσης δεν είναι ικανοποιημένοι από τις σχέσεις τους και δείχνουν δυσπιστία με τους ανθρώπους . Σύμφωνα με τους ερευνητές η οικονομική δυσχέρεια και τα προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις ως απόρροια του διαζυγίου στη παιδική ηλικία είναι πιθανό να οδηγήσουν σε κατάθλιψη στην ενήλικη ζωή .

Για τον Storksen(2005) το διαζύγιο εξακολουθεί να επηρεάζει την ψυχική υγεία των παιδιών για αρκετά χρόνια .Στην έρευνα του τα αγόρια από διαζευγμένες οικογένειες παρουσίασαν αλλαγή μόνο στη σχολική επίδοση .Αντιθέτως ,τα κορίτσια

παρουσίασαν μεγαλύτερα ποσοστά άγχους ,κατάθλιψης ,μικρότερα ποσοστά ψυχικής ευεξίας και αυτοεκτίμησης και περισσότερα προβλήματα στο σχολείο. Ο Storksen αποδίδει μέρος των μακροπρόθεσμων αυτών επιδράσεων στην απουσία του πατέρα, αναφέροντας ότι «το διαζύγιο είναι κάτι που ανήκει στο παρελθόν ,αλλά η απουσία του πατέρα είναι μέρος της καθημερινής ζωής των παιδιών αυτών»(Storksen,2005:12). Παρόμοια ήταν τα αποτελέσματα της Cherlin (1998) η οποία υποστηρίζει ότι το διαζύγιο των γονέων στη σχολική ή εφηβική ηλικία, εξακολουθεί να επηρεάζει την συναισθηματική υγεία των ατόμων ακόμα και όταν διανύουν την τρίτη ή τη τέταρτη δεκαετία της ζωής τους.

Οι περισσότεροι ερευνητές που μελέτησαν τις μακροπρόθεσμες επιδράσεις του διαζυγίου στα παιδιά, δεν τις αποδίδουν στο διαζύγιο καθαυτό ,αλλά στο οικογενειακό κλίμα πριν τον χωρισμό. Η χρόνια έκθεση στη γονεϊκή διχόνοια και στις ενδοοικογενειακές συγκρούσεις πριν το διαζύγιο φαίνεται να επιδρούν μακροπρόθεσμα στη ψυχική υγεία των παιδιών (Jekielek,1998, Amato et al,1995, Amato & Sobolewski,2001). Επιπρόσθετα ,οι γονείς που εμπλέκονται σε συζυγικές διαμάχες είναι πιο πιθανό να παραμελούν τα παιδιά τους ,να τα τιμωρούν για να εκτονώσουν το δικό τους άγχος ,την σύγχυση ή την ματαίωση τους ή να τα χειραγωγούν για να καταφέρουν να υπερισχύσουν στη διαμάχη με τον /την σύζυγο τους(Mechanic & Hansell,1989). Οι Amato και Sobolewski (2001) χρησιμοποιώντας δεδομένα μιας 17χρονης μελέτης ,διαπίστωσαν ότι η οικογενειακή διαμάχη προκαλεί χαμηλότερα επίπεδα ψυχικής ευεξίας (αυτοεκτίμηση , άγχος, ικανοποίηση από τη ζωή ,ευτυχία)σε ενήλικες που βίωσαν τον χωρισμό των γονιών του στη παιδική ηλικία . Παρόμοια είναι τα αποτελέσματα των Mechanic και Hansell(1989) και Jekielek (1998) που υποστηρίζουν ότι τα υψηλά επίπεδα οικογενειακής διαμάχης σχετίζονται με αυξημένα επίπεδα κατάθλιψης ,άγχους και σωματικών συμπτωμάτων Θα περίμενε κανείς ότι τα άτομα αυτά θα ανακτούσαν προοδευτικά τις ισορροπίες τους ,εφόσον ενηλικιώνονταν ,έφευγαν από το σπίτι και γίνονταν οικονομικά ανεξάρτητα. Ο παράγοντας που ενδέχεται να μεσολαβεί και να εξακολουθεί να επιδρά αρνητικά στην ψυχική υγεία των ατόμων είναι οι σχέσεις με τους γονείς: τα συζυγικά προβλήματα των γονέων αποδυναμώνουν τον συναισθηματικό δεσμό μεταξύ αυτών και των ενήλικων παιδιών τους .Ο αδύναμος αυτός δεσμός είναι που θέτει σε κίνδυνο την ευτυχία και την αυτοεκτίμηση τους ,η οποία και πρόκειται να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης στην ενότητα που ακολουθεί.

1.5. Διαζύγιο και αυτοεκτίμηση

Τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με τη επίδραση της οικογενειακής δομής (πυρηνικών και διαζευγμένων οικογενειών) στην αυτοεκτίμηση των παιδιών είναι διφορούμενα .Οι Bynum και Durm (1996) σε έρευνα που διεξήγαγαν, διαπίστωσαν ότι οι περισσότεροι μαθητές που προέρχονται από διαζευγμένες οικογένειες είχαν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση από τους μαθητές με έγγαμους γονείς. Τα αποτελέσματα αυτά επαληθεύονται και από άλλους ερευνητές(Poussin & Martin-Lebrun,2003 ,Storksen,2005)που υποστηρίζουν ότι η αυτοεκτίμηση των παιδιών που έχουν βιώσει τον χωρισμό των γονέων τους είναι χαμηλότερη από αυτήν των παιδιών που δεν βίωσαν την εμπειρία του διαζυγίου .Από την άλλη πλευρά , υπάρχουν έρευνες που αντικρούουν την παραπάνω άποψη ,υποστηρίζοντας ότι η οικογενειακή δομή καθαυτή δεν έχει καταστρεπτικές συνέπειες στην αυτοεκτίμηση των παιδιών (Durm et al,1997),αλλά υπεισέρχονται άλλοι παράγοντες όπως το ενδιαφέρον του πατέρα προς αυτά και τα αδέρφια τους (Clark & Barber ,1994),οι πηγές υποστήριξης που είναι διαθέσιμες και οι οικογενειακές αλληλεπιδράσεις (Cooper et al,1983).

Το διαζύγιο είναι αναμφίβολα ένα στρεσογόνο γεγονός για το παιδί ,που από μόνο του όμως δεν μπορεί να επηρεάσει την αυτοεκτίμηση του. Φαίνεται ότι οι οικογενειακές συγκρούσεις πριν και μετά το διαζύγιο προβλέπουν την ψυχική υγεία των παιδιών καλύτερα από την οικογενειακή δομή (Vandewater & Lansford,1998).Τα παιδιά εμπλέκονται σε «μάχες για τη κηδεμονία» (custody battles) ,γεγονός που έχει αντίκτυπο στην αυτοεκτίμηση και στην αυτοαντίληψη τους(Goodman & Pickens,2001, Garber,1991).Επίσης ,η οικογενειακή διαμάχη προκαλεί προβλήματα κοινωνικής ανάπτυξης ,συναισθηματικής σταθερότητας και γνωστικών δεξιοτήτων, τα οποία εξακολουθούν να επηρεάζουν τα άτομα για πολύ καιρό μετά το διαζύγιο. Πιο συγκεκριμένα , οι γονείς που εμπλέκονται σε συζυγικές διαμάχες είναι πιο πιθανό να παραμελούν τα παιδιά τους και να τα τιμωρούν για να εκτονώσουν το δικό τους άγχος (Mechanic & Hansell,1989),με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στη μείωση της αυτοεκτίμησης των παιδιών τους ,στην αύξηση του άγχους τους και στην απώλεια του αυτοελέγχου τους(Demo & Acock,1988). Ο Amato (1986) σε έρευνα που διεξήγαγε δεν βρήκε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ οικογενειακής διαμάχης και αυτοεκτίμησης με εξαίρεση τη σχέση μεταξύ οικογενειακής σύγκρουσης και χαμηλής αυτοεκτίμησης κοριτσιών δημοτικής εκπαίδευσης .

Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η σχέση μεταξύ γονέα-παιδιού ,παίζει καθοριστικό ρόλο στην αυτοεκτίμηση του .Τα παιδιά που δεν θεωρούν το οικογενειακό περιβάλλον υποστηρικτικό και ευχάριστο σημειώνουν χαμηλή βαθμολογία στη κλίμακα αυτοεκτίμησης (Cooper et al ,1983),ενώ οι έφηβοι που απολαμβάνουν την στοργή ,την αποδοχή και την υποστήριξη των γονιών τους, σημειώνουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση(Gecas et al ,1986).Σε έρευνα που διεξήγαγε η Lanz (1999) σε παιδιά από πυρηνικές οικογένειες ,διαζευγμένες οικογένειες και οικογένειες με υιοθετημένα παιδιά ,διαπίστωσε ότι μόνο στις πυρηνικές οικογένειες υπάρχει συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και θετικής επικοινωνίας με τους γονείς, ενώ στις άλλες δυο ομάδες η αυτοεκτίμηση δεν σχετίζεται με τις οικογενειακές σχέσεις .

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την αυτοεκτίμηση ,φαίνεται να είναι το φύλο του παιδιού. Οι Mandara και Murray (2000) που διεξήγαγαν έρευνα σε Αφροαμερικάνους με μέσο όρο ηλικίας 15 ετών ,αναφέρουν ότι τα αγόρια από πυρηνικές οικογένειες είχαν υψηλότερα ποσοστά γενικής αυτοεκτίμησης(global self-esteem),αυτοελέγχου, αίσθησης προσωπικής δύναμης και σωματικής λειτουργίας σε σχέση με τα αγόρια από διαζευγμένες οικογένειες .Τα κορίτσια και στους δυο τύπους οικογενειών είχαν υψηλότερα ποσοστά σε διάφορες διαστάσεις αυτοεκτίμησης από τα αγόρια διαζευγμένων οικογενειών .Άλλες έρευνες αποδεικνύουν ότι τα κορίτσια πετυχαίνουν μικρότερες βαθμολογίες στην αυτοεκτίμηση σε σύγκριση με τα αγόρια ανεξάρτητα από το τύπο οικογένειας στο οποίο ανήκουν (Durm et al,1997, Goodman & Pickens,2001 , Lanz et al,1999).

Η ηλικία του παιδιού τη στιγμή του διαζυγίου (Poussin & Martin-Lebrun,2003) ή το διάστημα που έχει μεσολαβήσει από το διαζύγιο (Bynum & Durm, 1996) δεν φαίνεται να επηρεάζουν τα αποτελέσματα της αυτοεκτίμησης. Προφανώς, όταν επέρχεται ο χωρισμός ανάμεσα στο ζευγάρι ,ο ένας από τους δυο γονείς εγκαταλείπει το σπίτι και οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις παύουν να υφίστανται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να ανακτά έστω και μερικώς την αυτοεκτίμηση του ,η οποία είχε μειωθεί τη στιγμή του διαζυγίου .

Μέχρι αυτό το σημείο επιχειρήθηκε μια σύνθεση των επιμέρους στοιχείων που συγκροτούν τη σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης των ατόμων και του τύπου οικογένειας στον οποίο ανήκουν. Εντούτοις, ξεχωριστής σημασίας ρόλο σε σχέση με την οικογενειακή δομή ,φαίνεται να διαδραματίζουν και οι στάσεις των παιδιών απέναντι στο γάμο ,οι οποίες και θα περιγραφούν παρακάτω .

1.6.Στάσεις απέναντι στο γάμο και το διαζύγιο

Οι απόψεις των ατόμων από διαφορετικούς τύπους οικογένειας σχετικά με την διαμόρφωση των στάσεων απέναντι στο γάμο δεν είναι ξεκάθαρες .Οι Coleman και Ganong (1984) ισχυρίζονται ότι είναι οι σχέσεις με τους γονείς και όχι η οικογενειακή δομή που επηρεάζει τις στάσεις απέναντι στο γάμο. Οι Trent και South (1992) ενισχύουν την παραπάνω άποψη ,υποστηρίζοντας ότι οι συζυγικές και οικογενειακές στάσεις διαμορφώνονται σε μικρή ηλικία και παραμένουν σταθερές κατά την διάρκεια της ζωής μας .Ο Weigel (2003) τονίζει ότι ένα μέρος της αντίληψης περί γάμου αποκτήθηκε από την οικογένεια μέσω συζητήσεων ,γεγονότων και εμπειριών .

Τα παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν χωρίσει ή έχουν παντρευτεί δεύτερη φορά ,αναφέρουν πιο θετικές στάσεις απέναντι στο διαζύγιο σε σχέση με παιδιά από πυρηνικές οικογένειες (Coleman & Ganong ,1984 ,Kinnaird & Gerrard ,1986). Έχουν λιγότερο εξιδανικευμένες ιδέες για τον γάμο ,καθώς ήταν αυτόπτες μάρτυρες της αποτυχίας του γάμου των γονέων τους (Amato ,1988),τείνουν να τονίζουν τα δυσδιάκριτα –ασήμαντα και επιβλαβή σημεία μιας σχέσης (Weigel et al,2003) και εκφράζουν περισσότερη ανησυχία και επιφυλακτικότητα για τον δικό τους γάμο (Kinnaird & Gerrard ,1986).Επίσης ,τα παιδιά που ζουν με τη μητέρα τους ,έχουν ως ενήλικες περισσότερες πιθανότητες όχι μόνο να χωρίσουν αλλά και να δημιουργήσουν μονογονεϊκές οικογένειες (Trent ,South ,1992).

Τα άτομα από πυρηνικές οικογένειες και ιδιαίτερα οι γυναίκες διάκινται πιο θετικά απέναντι στο γάμο(Salts & Seimore ,1994, Kinnaird & Gerrard ,1986).Τα παιδιά με έγγαμους γονείς θεωρούν ότι μια σχέση περιλαμβάνει αγάπη, συντροφικότητα και σταθερότητα(Weigel et al ,2003).

Παρά τις διαφορετικές στάσεις μεταξύ των ατόμων από πυρηνικές και διαζευγμένες οικογένειες ,όλα τα άτομα ανεξάρτητα από την οικογενειακή δομή τους συμφωνούν σε κάποια σημεία .Η πλειοψηφία των εφήβων επιθυμεί να έχει έναν πετυχημένο γάμο(Martin et al,2003),θεωρεί ότι ο γάμος είναι μία δια βίου δέσμευση (Amato ,1988 ,Martin et al,2003, Martin & Martin,1988)και ότι ο σύντροφος πρέπει να είναι μονογαμικός (Amato ,1988).

1.7.Στόχοι έρευνας - Ορισμοί μεταβλητών

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι στάσεις απέναντι στο γάμο και το επίπεδο αυτοεκτίμησης σε ένα δείγμα Ελλήνων φοιτητών που προέρχονται από πυρηνικές ,εν διαστάσει και διαζευγμένες οικογένειες ,προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν διαφορές .Οι στάσεις απέναντι στο γάμο και η αυτοεκτίμηση είναι οι (ανεξάρτητες) μεταβλητές που εξετάστηκαν σε σχέση με τις εξής εξαρτημένες: την οικογενειακή κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων ,το φύλο και τη σχολή των φοιτητών , την σχέση με τους γονείς τους πριν και μετά το διαζύγιο, την ηλικία τους τη στιγμή του διαζυγίου .

Ο όρος «στάσεις απέναντι στο γάμο» αναφέρεται στην στάση ,την άποψη και την συμπεριφορά των φοιτητών απέναντι στο γάμο, δηλαδή το εάν διάκρινται θετικά ή αρνητικά ως προς το θεσμό του γάμου .

Η «αυτοεκτίμηση » ορίζεται ως η εκτίμηση που κάνει το άτομο για τον εαυτό του .Είναι η προσωπική κρίση για την ατομική αξία (Coopersmith,1967 in Pervin, 2001) .

Ο όρος «οικογενειακή δομή» δηλώνει την σύνθεση που έχει η οικογένεια (έγγαμοι ,σε διάσταση ,διαζευγμένοι ή σε χηρεία γονείς),η οποία της επιτρέπει να εκπληρώσει τις βασικές της λειτουργίες ,όπως η συναισθηματική (αγάπη, έλξη, στοργή, σεβασμός) ,η κοινωνική (μετάδοση κοινωνικών κανόνων και εδραίωση ενός συστήματος αξιών-τα «πρέπει»και τα «δεν πρέπει» της συμπεριφοράς- που οφείλουν να έχουν τα μέλη της οικογένειας μέσα και έξω από αυτήν) και η οικονομική(κάλυψη οικονομικών αναγκών για υγιεινή, τροφή ,ένδυση, μόρφωση) (Ζαφείρης ,Ζαφείρη & Μουζακίτης,1999).

1.8.Υποθέσεις

Η παρούσα έρευνα εντάσσεται στο ευρύτερο χώρο μελέτης του διαζυγίου και ειδικότερα του τρόπου με τον οποίο το διαζύγιο των γονέων επιδρά στην προσωπικότητα (ειδικά στην αυτοεκτίμηση) και στις στάσεις που υιοθετούν τα άτομα απέναντι στο γάμο. Με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία και τα δεδομένα προηγούμενων ερευνών ,οι υποθέσεις της έρευνας διαμορφώνονται ως εξής :

1. Διαφέρουν τα άτομα από πυρηνικές και διαζευγμένες οικογένειες ως προς την αυτοεκτίμηση;(Bynum & Durm,1996,Poussin & Martin-Lebrun, 2003 , Storksen, 2005, Durm et al,1997,Clark & Barber,1994)

2. Διαφέρουν οι άντρες και οι γυναίκες από διαζευγμένες οικογένειες ως προς την αυτοεκτίμηση;(Durm et al,1997,Mandara & Murray ,2000,Goodman & Pickens, 2001 ,Lanz et al,1999)

3. Υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην ηλικία που είχαν τα άτομα όταν χώρισαν οι γονείς τους με το επίπεδο αυτοεκτίμησης τους;(Bynum & Durm,1996,Poussin & Martin-Lebrun, 2003)

4. Διαφέρουν τα άτομα από πυρηνικές και διαζευγμένες οικογένειες ως προς τις στάσεις τους απέναντι στο γάμο;(Amato ,1988 ,Martin et al,2003 ,Weigel et al, 2003, Salts & Seimore ,1994 ,Kinnaird & Gerrard ,1986 ,Trent & South, 1992, Coleman & Ganong ,1984)

2.Μεθοδολογία

2.1. Δείγμα

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 139 φοιτητές .Από αυτούς οι γυναίκες ήταν 103 και οι άντρες 36.Ο μέσος όρος ηλικίας τους ήταν 19,9 και το εύρος της ηλικίας τους ήταν 32-17=15 .Οι φοιτητές ήταν εγγεγραμμένοι σε 19 σχολές, οι περισσότεροι από τους οποίους φοιτούν στο τμήμα Ψυχολογίας (N=86, M.O.=58,5%),στο τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας (N=11,M.O.=7,5%),στο τμήμα Οικονομικών Επιστημών (N=5,M.O.=3,4%) και στο τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών σπουδών (N=5.M.O.=3,4%).

Το 45,6% (N=67) διένυε το 1^ο έτος σπουδών ,το 6,8% (N=10) το 2^ο έτος ,το 6,1% (N=9) το 3^ο έτος ,το 23,1% (N=34) το 4^ο έτος ,ενώ το 12,9% (N=19) ανήκε σε έτος μεγαλύτερο του 4^{ου} .

Όσον αφορά στο τόπο μόνιμης κατοικίας το 8,8% (N=13) ζούσε σε χωριό ,το 17,7%(N=26) σε κωμόπολη ,το 18,4% (N=27) σε πόλη ,το 7,5%(N=11) σε μεγάλη πόλη (80.000-250.000 κάτοικοι) , ενώ το 40,1% (N=59) σε μεγαλούπολη (πάνω από 250.000 κάτοικοι). Όλοι οι φοιτητές που έλαβαν μέρος ήταν άγαμοι (N=139),εκ των οποίων το 46,3%(N=68)διατηρούσε κάποια σχέση .

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας ,το 11,6% (N=17) δήλωσε ότι η μητέρα του είναι απόφοιτος δημοτικού ,το 10,9% (N=16)απόφοιτος γυμνασίου ,το 32,7%(N=48) απόφοιτος λυκείου ,το 16,3%(N=24) απόφοιτος ανώτερης σχολής ,το 21,1%(N=31) απόφοιτος ανώτατης σχολής ,ενώ το 2%(N=3) δήλωσε ότι η μητέρα του ανήκει σε κατηγορία διαφορετική από τις παραπάνω . Ως προς το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα το 13,6% (N=20) δήλωσε ότι ο πατέρας του είναι απόφοιτος δημοτικού ,το 15,6% (N=23) απόφοιτος γυμνασίου ,το 21,1% (N=31) απόφοιτος λυκείου ,το 12,9% (N=19) απόφοιτος ανώτερης σχολής ,το 25,9% (N=38) απόφοιτος ανώτατης σχολής ,ενώ το 5,4%(N=8) δήλωσε ότι ο πατέρας του ανήκει σε κατηγορία διαφορετική από τις παραπάνω .

Ως προς την οικογενειακή κατάσταση των γονέων ,το 68% (N=100) ήταν έγγαμοι ,το 5,4% (N=8) σε διάσταση ,το 14,3%(N=21) διαζευγμένοι και το 6,8%(N=10) σε χηρεία.

Πίνακας1.Κατανομή των 139 φοιτητών του δείγματος ως προς την οικογενειακή κατάσταση των γονέων τους.

		Οικογενειακή κατάσταση γονέων			
		Frequency (F)	Percent (%)	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Έγγαμοι	100	71,9	71,9	71,9
	Σε διάσταση	8	5,8	5,8	77,7
	Διαζευγμένοι	21	15,1	15,1	92,8
	Σε χηρεία	10	7,2	7,2	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Μέχρι αυτό το σημείο έγινε περιγραφή του δείγματος που αφορούσε και στις δύο ομάδες(από ακέραιες και διαζευγμένες οικογένειες).Τα παρακάτω στοιχεία αφορούν μόνο στα παιδιά από εν διαστάσει ή διαζευγμένες οικογένειες .

Η ηλικία των παιδιών την στιγμή του διαζυγίου –διάστασης κυμαίνεται μεταξύ 2 και 19 ετών (εύρος 19-2=17). Τη κηδεμονία την είχε αναλάβει η μητέρα σε όλους τους φοιτητές με διαζευγμένους γονείς (N=29).Από τους 29 συμμετέχοντες με διαζευγμένους ή εν διαστάσει γονείς, μόνο 2 (Μ.Ο.=6,9%) έλαβαν βοήθεια από ειδικό μετά τον χωρισμό των γονιών τους .Το 31%(N=9) των φοιτητών δήλωσε ότι βίωσε το χωρισμό αρκετά ομαλά, το 27,6% (N=8) ουδέτερα ,το 24,1% (N=7)άσχημα, το 10,3%(N=3) ομαλά και το 6,9%(N=2) αρκετά άσχημα.

Το 24,1% (N=7)των φοιτητών δήλωσε ότι η σχέση με τον πατέρα του πριν από το διαζύγιο ήταν πολύ στενή, το 10,3%(N=3) στενή ,το 37,9% (N=11) ουδέτερη, το 13,8% (N=4) απόμακρη και το 13,8%(N=4) πολύ απόμακρη . Το 13,8% (N=4) των φοιτητών δήλωσε ότι η σχέση με τον πατέρα του μετά το διαζύγιο ήταν πολύ στενή, το 13,8%(N=4) στενή ,το 20,7% (N=6) ουδέτερη, το 27,6% (N=8) απόμακρη και το 24,1%(N=7) πολύ απόμακρη.

Το 55,2% (N=16) των φοιτητών δήλωσε ότι η σχέση με την μητέρα του πριν το διαζύγιο ήταν πολύ στενή, το 31%(N=9) στενή ,το 6,9% (N=2) ουδέτερη και το 6,9% (N=2) απόμακρη . Το 65,5% (N=19) των φοιτητών δήλωσε ότι η σχέση με την μητέρα του μετά το διαζύγιο ήταν πολύ στενή, το 17,2%(N=5) στενή ,το 3,4% (N=1) ουδέτερη ,το 10,3% (N=3) απόμακρη και το 3,4%(N=1) πολύ απόμακρη .Το 34,5%(N=10)των φοιτητών περιγράφει τη σχέση μεταξύ των γονιών μετά το διαζύγιο ως πολύ αρνητική ,το 31% (N=9) ως αρνητική ,το 17,2% (N=5) ως ουδέτερη ,το 13,8%(N=4) ως θετική και το 3,4% (N=1) ως πολύ θετική .

2.2. Μέσα συλλογής δεδομένων

Για τη παρούσα έρευνα χορηγήθηκαν τα παρακάτω ψυχομετρικά εργαλεία:

A. Ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων

Οι συμμετέχοντες απάντησαν αρχικά σε ερωτήσεις σχετικά με το φύλο ,την ηλικία , το τόπο μόνιμης κατοικίας ,τη σχολή που φοιτούν ,το έτος φοίτησης ,την οικογενειακή τους κατάσταση ,το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας και του πατέρα και την οικογενειακή κατάσταση των γονέων .

Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε επίσης μια σειρά ερωτήσεων ,οι οποίες αφορούσαν μόνο στα παιδιά των οποίων οι γονείς ήταν διαζευγμένοι ή σε διαστάση .Οι ερωτήσεις αυτές αφορούσαν στην ηλικία που είχαν τα άτομα τη στιγμή του διαζυγίου-διάστασης ,στην κηδεμονία του παιδιού ,στη λήψη βοήθειας από ειδικό μετά τον χωρισμό των γονέων ,στη σχέση τους με τους γονείς πριν και μετά το διαζύγιο και στη σχέση μεταξύ των γονέων μετά το διαζύγιο .

B. Διαπολιτισμικό Ερωτηματολόγιο Αυτοεκτίμησης για Ενήλικες

Το διαπολιτισμικό ερωτηματολόγιο αυτοεκτίμησης για ενήλικες (Culture –free Self-esteem Inventory for Adults,Battle,J,1981) είναι ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς που αποτελείται από 40 ερωτήσεις (32 χωρίς τη κλίμακα ψεύδους)και απευθύνεται σε άτομα άνω των 18 ετών .Οι ερωτήσεις επιδιώκουν να μετρήσουν τη γενική ,την προσωπική και την κοινωνική αντίληψη για τον εαυτό(self-perception)και χωρίζονται σε 2 ομάδες :εκείνες που δείχνουν υψηλή και εκείνες που δείχνουν χαμηλή αυτοεκτίμηση .Η κάθε ερώτηση απαντάται είτε με «ναι» είτε με «όχι» ανάλογα με το αν περιγράφει ή όχι το πώς αισθάνεται συνήθως ο ερωτώμενος .Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 3 υποκλίμακες αυτοεκτίμησης :τη γενική(16 ερωτήσεις),την κοινωνική (8 ερωτήσεις)και τη προσωπική (8 ερωτήσεις).Υπάρχει επίσης μια κλίμακα ψεύδους (8 ερωτήσεις).

Οι απαντήσεις που δείχνουν υψηλή αυτοεκτίμηση βαθμολογούνται με 1 και εκείνες που δείχνουν χαμηλή με 0 .Το μέγιστο πιθανό σύνολο αυτοεκτίμησης είναι 32.Η στάθμιση του ερωτηματολογίου του Battle στα ελληνικά πραγματοποιήθηκε από την Έφη Αργυρακούλη το 2000(Σταλίκας ,Τριλίβα & Ρούσση , 2002).

Γ. Ερωτηματολόγιο στάσεων απέναντι στο γάμο

Για να διερευνηθούν οι στάσεις των φοιτητών απέναντι στο γάμο χρησιμοποιήθηκαν μεμονωμένες ερωτήσεις από 3 διαφορετικά ερωτηματολόγια .Από το Marriage Attitudes Questionnaire (MAQ) του Long (1987) επιλέχθηκαν οι ερωτήσεις: i. Αν δεν έχεις παντρευτεί ,οι γονείς σου προσδοκούν να παντρευτείς κάποια στιγμή στη ζωή σου;(τα άτομα απαντούν στην ερώτηση επιλέγοντας μια διαβάθμιση από το «πάρα πολύ» μέχρι το «καθόλου») ,ii. Αν δεν έχεις παντρευτεί ,θα ήθελες να παντρευτείς κάποια στιγμή στη ζωή σου;(τα άτομα απαντούν επιλέγοντας «ναι» ή «όχι»), iii. Σε ποια ηλικία προσδοκείς να παντρευτείς;

Από το ερωτηματολόγιο Favorableness of Attitudes toward Marriage Scale (FAMS) του Hill (1951) επιλέχθηκαν οι ερωτήσεις: i. Πιστεύεις ότι θα βρεις (ή έχεις ήδη βρει) έναν σύντροφο κατάλληλο για σύζυγο;(τα άτομα απαντούν επιλέγοντας «ναι» ή «όχι»), ,ii. Ανησυχείς για το αν ο γάμος σου θα είναι πετυχημένος ; (τα άτομα απαντούν στην ερώτηση επιλέγοντας μια διαβάθμιση από το «πάρα πολύ» μέχρι το «πολύ λίγο»). Τέλος από το ερωτηματολόγιο Traditional Family Values του Glezer (1984) επιλέχθηκε η ερώτηση : Πιστεύεις ότι ο γάμος διαρκεί μια ζωή; (τα άτομα απαντούν επιλέγοντας «ναι» ή «όχι»).

Ο λόγος που έγινε αυτή η σύνθεση ερωτήσεων ,είναι γιατί δεν υπάρχει μέχρι στιγμής κάποιο ερωτηματολόγιο στάσεων προς το γάμο σταθμισμένο στα ελληνικά δεδομένα. Δεν έγινε πιστή μετάφραση των ερωτήσεων από τα αγγλικά στα ελληνικά ,αλλά προσαρμογή στον ελληνικό τρόπο έκφρασης .

2.3. Διαδικασία

Η συλλογή των δεδομένων έγινε με 2 τρόπους: το 1/3 των ερωτηματολογίων ταχυδρομήθηκε σε φοιτητές που φοιτούν στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα ώστε το δείγμα να καλύπτει ένα μεγαλύτερο εύρος σχολών φοίτησης .Μαζί με τα ερωτηματολόγια ταχυδρομήθηκε και προπληρωμένος φάκελος για να επιστραφούν. Το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηματολογίων χορηγήθηκε σε αμφιθέατρα του πανεπιστημίου Κρήτης ύστερα από συνεννόηση με τους καθηγητές .Τα ερωτηματολόγια δίνονταν στην αρχή των μαθημάτων ,χορηγούνταν ομαδικά και η συμπλήρωση διαρκούσε περίπου 10 λεπτά. Η ερευνήτρια συστήθηκε ως προπτυχιακή φοιτήτρια που χρειαζόταν την συνεργασία των φοιτητών προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα της .Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στην ομαδική χορήγηση υπήρχε ή δυνατότητα να δοθούν διευκρινίσεις για το ερωτηματολόγιο εκ μέρους της

φοιτήτριας σε όποιον είχε απορίες ,σε αντίθεση με τα άτομα στα οποία ταχυδρομήθηκε το ερωτηματολόγιο και δεν ήταν εφικτή η αποσαφήνιση κάποιων σημείων .

3.Αποτελέσματα

3.1. Οικογενειακή δομή και αυτοεκτίμηση

Η ανάλυση διακύμανσης (one-way Anova) ανέδειξε στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των ατόμων που προέρχονται από διαφορετικές οικογενειακές δομές ως προς το επίπεδο αυτοεκτίμησης ($F=6.768, df=3, p=0.000$).

Πίνακας 2. Ανάλυση διακύμανσης της αυτοεκτίμησης ως προς την οικογενειακή κατάσταση των γονέων

ANOVA

selfesteemtotal					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	424,430	3	141,477	6,768	,000
Within Groups	2822,175	135	20,905		
Total	3246,604	138			

Η χρήση των post hoc test με τη χρήση του test Tukey έδειξε ότι τα άτομα με έγγαμους γονείς έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση από τα άτομα με γονείς σε διάσταση ($M_{\text{έγγαμων}}=21.29, M_{\text{εν διαστάσει}}=15.87, M_{\text{difference}}=5.41$). Επίσης, τα άτομα από διαζευγμένες οικογένειες έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση από τα άτομα με γονείς σε διάσταση ($M_{\text{διαζευγμένων}}=24.09, M_{\text{ενδιαστάσει}}=15.87, M_{\text{difference}}=8.22$). Τέλος, τα άτομα με γονείς σε διάσταση σημείωσαν μικρότερη βαθμολογία στη κλίμακα αυτοεκτίμησης από τα άτομα με γονείς σε χηρεία. ($M_{\text{ενδιαστάσει}}=15.87, M_{\text{σε χηρεία}}=23.1, M_{\text{difference}}=-7.22$). (βλ. παράρτημα ,πίνακας 5)

3.2. Φύλο και αυτοεκτίμηση

Από τον υπολογισμό του μη συσχετισμένου ελέγχου t για 2 ανεξάρτητα δείγματα (independent sample T-test), το φύλο και την αυτοεκτίμηση βρέθηκε ότι ο μέσος όρος αυτοεκτίμησης για τους άνδρες ($M=23.05$, $SD=4.38$) είναι σημαντικά υψηλότερος ($t=2.22$, $df=137$, $p=0.028$) από αυτόν των γυναικών ($M=21$, $SD=4.91$). Στις υποκλίμακες της αυτοεκτίμησης, ο μέσος όρος γενικής αυτοεκτίμησης για τους άνδρες ($M=12.8$, $SD=2.74$) ήταν σημαντικά υψηλότερος ($t=2.32$, $df=137$, $p=0.022$) από αυτόν των γυναικών ($M=11.41$, $SD=3.2$). Επίσης, ο μέσος όρος προσωπικής αυτοεκτίμησης για τους άνδρες ($M=3.75$, $SD=1.87$) ήταν σημαντικά υψηλότερος ($t=2.33$, $df=137$, $p=0.021$) από αυτόν των γυναικών ($M=2.89$, $SD=1.89$). Τέλος, οι άνδρες δεν διαφέρουν από τις γυναίκες ως προς την κοινωνική αυτοεκτίμηση. (βλ. παράρτημα, πίνακας 6)

Από τον υπολογισμό του μη συσχετισμένου ελέγχου t για άνδρες και γυναίκες που προέρχονται από διαζευγμένες οικογένειες, δεν βρέθηκε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το επίπεδο αυτοεκτίμησης. Επίσης, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς τις 3 υποκλίμακες της αυτοεκτίμησης (βλ. παράρτημα, πίνακας 7).

3.3. Ηλικία και αυτοεκτίμηση

Από τη στατιστική ανάλυση των συναφειών (correlations) δεν βρέθηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας που είχαν τα άτομα τη στιγμή του διαζυγίου-διάστασης των γονέων με το επίπεδο αυτοεκτίμησης τους. Επίσης δεν φάνηκε να υπάρχει συσχέτιση και με καμία από τις 3 υποκλίμακες της αυτοεκτίμησης (βλ. παράρτημα, πίνακας 8).

3.4. Οικογενειακή δομή και στάσεις απέναντι στο γάμο

Η ανάλυση διακύμανσης (one –way Anova) ανέδειξε στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των ατόμων από διαφορετικές οικογενειακές δομές ως προς το αν πιστεύουν ότι θα βρουν (ή έχουν ήδη βρει) σύντροφο κατάλληλο για σύζυγο ($F=3.114, df=3, p=0.029$). Η χρήση των post hoc test με την ανάλυση του test Tukey έδειξε ότι τα άτομα με γονείς σε διάσταση πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι θα βρουν (ή έχουν ήδη βρει) σύντροφο κατάλληλο για σύζυγο σε σχέση με τα άτομα με έγγαμους γονείς ($M_{\text{έγγαμων}}=0.21, M_{\text{εν διάστασι}}=0.71, M_{\text{difference}}=-0.503$) (βλ. παράρτημα, πίνακας 10).

Η ανάλυση διακύμανσης ανέδειξε επίσης στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ατόμων από διαφορετικές οικογενειακές δομές ως προς τη πεποίθηση ότι ο γάμος διαρκεί για μια ζωή ($F=3.39, df=3, p=0.020$) (βλ. παράρτημα ,πίνακας 9).

4. Συζήτηση

4.1. Ερμηνεία των αποτελεσμάτων

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετηθεί η επίδραση της οικογενειακής δομής στην αυτοεκτίμηση ενός δείγματος Ελλήνων φοιτητών και στις στάσεις τους απέναντι στο γάμο. Στην ενότητα αυτή θα συνοψιστούν τα βασικότερα αποτελέσματα της έρευνας χρησιμοποιώντας ως άξονες συζήτησης τις υποθέσεις που είχαν διατυπωθεί αρχικά.

Η πρώτη υπόθεση εξέταζε το κατά πόσο διαφέρουν τα άτομα από πυρηνικές και διαζευγμένες οικογένειες ως προς το επίπεδο αυτοεκτίμησης τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα άτομα με έγγαμους γονείς είχαν στατιστικά μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση από τα άτομα με γονείς σε διάσταση. Αυτό πιθανόν συμβαίνει γιατί οι φοιτητές με γονείς σε διάσταση αλλά και οι ίδιοι οι γονείς τους περνούν μια μεταβατική φάση, η οποία συνεπάγεται πληθώρα αλλαγών. Ο χωρισμός των γονέων είναι ακόμη πολύ νωπός και οι ανακατατάξεις στην καθημερινή ζωή των παιδιών πολλές. Τα παιδιά ζουν πλέον με τον ένα γονέα (συνήθως τη μητέρα) και το γεγονός ότι ο μη-κηδεμόνας (συνήθως ο πατέρας) δεν θα είναι στο εξής πάντα διαθέσιμος, εγείρει προβλήματα στη μεταξύ τους σχέση και επικοινωνία. Από την άλλη πλευρά, οι γονείς έχουν να διευθετήσουν διάφορες εκκρεμότητες όπως δικαστικές, περιουσιακές ή οικονομικές, οι οποίες πολλές φορές οδηγούν τους πρώην συζύγους σε σύγκρουση. Όλο αυτό το κλίμα είναι δυνατό να πτοήσει ψυχικά το άτομο και έχει ως αποτέλεσμα την προσωρινά μειωμένη αυτοεκτίμηση του. Τολμώ να χρησιμοποιήσω την έκφραση «προσωρινά μειωμένη αυτοεκτίμηση», καθώς ένα ενδιαφέρον εύρημα είναι ότι τα άτομα από διαζευγμένες οικογένειες έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση από τα άτομα με γονείς σε διάσταση. Φαίνεται ότι τα πρώτα έχουν αποδεχτεί τον χωρισμό των γονέων τους και έχουν προσαρμοστεί στη νέα κατάσταση. Επιπλέον, το αρνητικό κλίμα, οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και οι διαπληκτισμοί που όπως αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία (Mechanic & Hansell, 1989, Jekielek, 1998, Amato & Sobolewski, 2001), επηρεάζουν την ψυχική υγεία των ατόμων, έχουν πάψει να υφίστανται, με αποτέλεσμα τα άτομα να έχουν την δυνατότητα να ζουν μέσα σε μια πιο ήρεμη οικογενειακή ατμόσφαιρα. Τα δυο παραπάνω αποτελέσματα μας δίνουν τη δυνατότητα να προβλέψουμε ότι η αυτοεκτίμηση των φοιτητών σε διάσταση θα ανακάμψει με το πέρασμα του χρόνου

και τη συνέχιση της ζωής τους σε ένα πιο θετικό, φιλικό και ήρεμο οικογενειακό κλίμα .

Η δεύτερη υπόθεση εξέταζε το κατά πόσο διαφέρουν οι άντρες και οι γυναίκες από διαζευγμένες οικογένειες ως προς την αυτοεκτίμηση .Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών από διαζευγμένες οικογένειες ως προς το επίπεδο αυτοεκτίμησης τους. Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντίθεση με τα δεδομένα των Mandara και Murray (2000),σύμφωνα με τους οποίους οι γυναίκες πυρηνικών και διαζευγμένων οικογενειών σημειώνουν υψηλότερα ποσοστά αυτοεκτίμησης από τους άντρες διαζευγμένων οικογενειών .Παρ' όλα αυτά ,η στατιστική ανάλυση ανέδειξε ότι οι άντρες ,ανεξάρτητα από τον τύπο οικογένειας στον οποίο ανήκουν ,έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση από τις γυναίκες ,αποτέλεσμα που έρχεται σε απόλυτη συμφωνία με άλλες έρευνες (Goodman & Pickens,2001, Durm et al,1997).Πιθανοί λόγοι για τους οποίους συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι οι εξής: α. η διαδικασία κοινωνικοποίησης είναι διαφορετική για τα δυο φύλα. Τα κοινωνικά στερεότυπα οδηγούν πολλές φορές στην ενθάρρυνση εξωτερικευμένων μορφών συμπεριφοράς (δικεδικητικότητα, ανταγωνιστικότητα ,πρωτοβουλία ,ανεξαρτησία)ως πηγές άντλησης αυτοεκτίμησης για τα αγόρια και εσωτερικευμένων μορφών συμπεριφοράς (ντροπαλότητα ,δειλία, υποταγή) για τα κορίτσια (Κακούρος ,Μανιαδάκη ,2004), β. το πολιτισμικό πλαίσιο υπαγορεύει σε άντρες και γυναίκες διαφορετικά κριτήρια για την αυτό-αξιολόγηση τους, γ. οι ρόλοι που οφείλουν να ενστερνιστούν οι άντρες και οι γυναίκες ,παρέχουν άνισες ευκαιρίες για άντληση αυτοεκτίμησης από διάφορες πηγές(Schwalbe & Staples,1991).

Η τρίτη υπόθεση διερευνούσε κατά πόσο υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας που είχαν οι φοιτητές τη στιγμή του διαζυγίου και της αυτοεκτίμησης τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η ηλικία που είχαν οι φοιτητές όταν χώρισαν οι γονείς τους δεν επηρεάζει την αυτοεκτίμηση τους ,κάτι που επαληθεύεται και από την έρευνα των Poussin και Martin-Lebrun (2002) .Οι εν λόγω ερευνητές υποστηρίζουν ότι η αυτοεκτίμηση των παιδιών μειώνεται τη στιγμή του διαζυγίου, όμως επανακάτается και βελτιώνεται με το πέρασμα του χρόνου και την απουσία των επίμονων γονεϊκών διαπληκτισμών .Αν και υπάρχει απόλυτη συμφωνία με την παραπάνω εκδοχή θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τα εξής: στη παρούσα έρευνα η μέση ηλικία που είχαν τα άτομα τη στιγμή του διαζυγίου ήταν περίπου 10.6 ετών .Σε αυτή την ηλικία ενδέχεται τα παιδιά να μην έχουν πλήρη επίγνωση του εαυτού τους

και να είναι λιγότερο ικανά για να εκτιμούν τα όσα συμβαίνουν γύρω τους ,με αποτέλεσμα να μην επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις διάφορες αρνητικές καταστάσεις .

Η τελευταία υπόθεση εξέτασε κατά πόσο διαφέρουν τα άτομα από πυρηνικές και διαζευγμένες οικογένειες ως προς τις στάσεις τους απέναντι στο γάμο. Τα μόνα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα της έρευνας ήταν ότι οι φοιτητές με γονείς σε διάσταση πιστεύουν ότι θα βρουν (ή έχουν ήδη βρει) σύντροφο κατάλληλο για σύζυγο και ότι ο γάμος αποτελεί μια ισόβια δέσμευση σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι τα άτομα με έγγαμους γονείς .Το γεγονός ότι τα άτομα με γονείς σε διάσταση διάκινται πιο θετικά απέναντι στο γάμο από τα άτομα από πυρηνικές οικογένειες αποτελεί ένα πρωτότυπο εύρημα που δεν επιβεβαιώνεται από καμία άλλη έρευνα της διεθνούς βιβλιογραφίας. Θα περίμενε κανείς ότι τα άτομα με έγγαμους γονείς θα πίστευαν περισσότερο στην ισόβια δέσμευση του γάμου ακολουθώντας ή υιοθετώντας τα γονεϊκά πρότυπα .Μια πιθανή ερμηνεία για το ότι δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι ότι τα άτομα αυτά πιστεύουν ότι ο γάμος των γονέων τους τελέστηκε σε μια εποχή διαφορετική σε πολλές διαστάσεις από τη σημερινή και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες .Επίσης ,ενδέχεται να έχουν εξιδανικεύσει σε τέτοιο βαθμό τη σχέση των γονέων τους που να μην μπορούν να βρουν σύντροφο ,ο οποίος να πληρεί τα χαρακτηριστικά του πατέρα ή της μητέρας του. Συγκρίνοντας συνεχώς τις δικές τους ερωτικές σχέσεις με τη σχέση των γονέων τους ,ίσως φοβούνται ότι οι ίδιοι δεν θα τα καταφέρουν και ότι δεν θα μπορέσουν να βιώσουν κάτι ανάλογο .Από την άλλη πλευρά ,όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ,οι φοιτητές με γονείς σε διάσταση βιώνουν μια μεταβατική φάση ,κατά την οποία προσπαθούν –παράλληλα με τους γονείς τους- να οργανώσουν και το δικό τους μέλλον σε επίπεδο σχέσεων .Έχοντας βιώσει την αποτυχία του γάμου των γονέων τους ,ίσως θέλουν να αποφύγουν τα δικά τους λάθη και να κάνουν ορθότερες επιλογές συντρόφων .Η εμπειρία του διαζυγίου των γονέων σαφώς μπορεί να αποτελέσει έναν καθοριστικά αρνητικό παράγοντα όσον αφορά στις πεποιθήσεις τους απέναντι στη διάρκεια και την ισχύ του γάμου .Θα μπορούσαμε ωστόσο να πούμε ότι υπάρχουν και άλλες πηγές παροχής προτύπων και αξιών (κοινωνικά στερεότυπα ,σχολείο) ,οι οποίες είναι δυνατόν να διαδραματίσουν περισσότερο πρωταγωνιστικό ρόλο από την ίδια την έκβαση της σχέσης των γονέων. Τέλος , το γεγονός ότι βίωσαν τον χωρισμό των γονέων τους ,δεν σημαίνει πως πιστεύουν ότι ο γάμος δεν διαρκεί για μια ζωή ή ότι οι σύντροφοι δεν πρέπει να είναι μονογαμικοί .

4.2. Συμπεράσματα-Περιορισμοί της έρευνας –Προτάσεις

Συνοψίζοντας ,θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας είναι:

- i. Η οικογενειακή δομή επιδρά στην αυτοεκτίμηση των φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα με γονείς σε διάσταση έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση τόσο από τους φοιτητές με έγγαμους γονείς ,όσο και από φοιτητές με διαζευγμένους γονείς .
- ii. Οι άντρες και οι γυναίκες από διαζευγμένες οικογένειες δεν διαφέρουν ως προς την αυτοεκτίμηση.
- iii. Η ηλικία που είχαν τα άτομα όταν χώρισαν οι γονείς τους ,δεν είχε μακροπρόθεσμη επίδραση στην αυτοεκτίμηση τους .
- iv. Τα παιδιά με γονείς σε διάσταση διάκινται πιο θετικά απέναντι στο θεσμό του γάμου σε σχέση με τα παιδιά πυρηνικών οικογενειών .

Αν και αναδείχθηκαν μερικά σημαντικά αποτελέσματα από την έρευνα, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε και να επισημάνουμε τους περιορισμούς της .

Ο πρώτος περιορισμός έγκειται στην αναλογία μεταξύ φοιτητών από πυρηνικές και διαζευγμένες οικογένειες .Από τους 139 φοιτητές που έλαβαν μέρος στην έρευνα, μόνο οι 29 προέρχονταν από διαζευγμένες ή χωρισμένες οικογένειες. Εάν η δυσαναλογία μεταξύ των δυο ομάδων ήταν μικρότερη ,πιθανόν να προέκυπταν διαφορετικά αποτελέσματα .Ομολογουμένως, η επίτευξη δυο ισάριθμων ομάδων ήταν εξαιρετικά δύσκολη και γι' αυτό προχωρήσαμε στην σύγκριση τους ως είχαν .

Ο δεύτερος περιορισμός σχετίζεται με τα αποτελέσματα των ερωτήσεων που αφορούσαν στις στάσεις απέναντι στο γάμο και το διαζύγιο .Η μη ύπαρξη σταθμισμένης –στα ελληνικά δεδομένα- κλίμακας για τη μέτρηση στάσεων απέναντι στο γάμο ,μας οδήγησε στη χρήση μεμονωμένων ερωτήσεων από τρία διαφορετικά ερωτηματολόγια ,ύστερα από την προσαρμογή τους στον ελληνικό τρόπο έκφρασης. Τα αποτελέσματα αυτά θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με επιφυλακτικότητα ,λόγω του μη προσδιορισμένου δείκτη αξιοπιστίας του «αυτοσχέδιου» αυτού ερωτηματολογίου.

Μέσα από την ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας αλλά και από την παρούσα έρευνα ,διαπιστώθηκε ότι η αυτοεκτίμηση είναι μια πολύπλοκη πτυχή της προσωπικότητας ,η οποία δεν επηρεάζεται μόνο από την οικογενειακή δομή .Βέβαια, ο τύπος οικογένειας στον οποίο ανήκει κάθε άτομο ,είναι μια μεταβλητή εύκολη προς μέτρηση ,γιατί αποτελεί έναν «ορατό»παράγοντα επίδρασης .Σκόπιμο πάντως θα ήταν ,να γίνει στο μέλλον μια διαχρονική μελέτη (από τη παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση),που θα διερευνά όσο το δυνατόν περισσότερες μεταβλητές ,όπως την αντίληψη που έχουν οι γονείς για τον χαρακτήρα και τη προσωπικότητα του παιδιού τους ,τον τρόπο διαπαιδαγώγησης που ακολουθούν, την σχέση των παιδιών με τους γονείς και τα αδέρφια τους, εάν υπάρχουν ,το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνουν την προσωπικότητα τους, το δίκτυο υποστήριξης που είναι διαθέσιμο σε αυτά και το ενδοοικογενειακό κλίμα, ώστε να σχηματιστεί μια σφαιρική άποψη για τους παράγοντες που σε συνδυασμό με την οικογενειακή δομή επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση των ατόμων .

5.Βιβλιογραφία

- Amato,P. (1986).Marital conflict ,Parent-child relationship and child self-esteem. *Family Relations*,35,403-410.
- Amato,P.(1988).Parental divorce and attitudes toward marriage and family life. *Journal of Marriage and the Family*,50(2),453-461.
- Amato,P. & Keith,B.(1991).Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*,53,43-58.
- Amato,P. & Booth,A.(1994).Parental marital quality ,parental divorce and relations with parents. *Journal of Marriage and the Family*,56(1),21-34.
- Amato,P.,Loomis,L. & Booth,A.(1995).Parental divorce ,marital conflict and offspring well-being during early adulthood. *Social Forces*,73(3),895-915.
- Amato,P. & Sobolewski,J.(2001).The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*,66,900-921.
- Ανδρεαδάκης ,Ν. & Βαμβούκας, Μ.(2005).Οδηγός για την εκπόνηση και τη σύνταξη γραπτής ερευνητικής εργασίας, σεμιναριακής ,πτυχιακής ,διπλωματικής . Αθήνα: Ατραπός
- Bynum,M. & Durm,M.(1996).Children of divorce and its' effect on their self-esteem. *Psychological Reports* ,79,447-450.
- Γεώργας,Δ.(1995).Κοινωνική Ψυχολογία (4^η έκδοση).Αθήνα:χ.ε.
- Cherlin,A.,Chase-Lansdale,L. & McRae,C.(1998).Effects of parental divorce on mental health throughout the life course. *American Sociological Review*,63(2),239-249.
- Clark,J. & Barber,B.(1994).Adolescents in postdivorce and always –married families: self-esteem and perceptions of fathers' interest. *Journal of Marriage and the Family*,56,608-614.
- Coleman,M. & Ganong,L.(1984).Effect of family structure on family attitudes and expectations. *Family Relations*,33,425-432.
- Cooper,J., Holman,J. & Braithwaite,V.(1983).Self-esteem and family cohesion: the child's perspective and adjustment. *Journal of Marriage and the Family*,45(1),153-159.
- Demo,D. & Acock,A.(1988).The impact of divorce on children. *Journal of Marriage and the Family*,50(3),619-648.
- Durm,M., Giddens,A. & Blankenship,M.(1997).Parental marital status and self-esteem on boys and girls. *Psychological Reports*,81,125-126.

- European Commission.(2004). Eurostat yearbook 2004,The statistical guide to Europe. Luxembourg :Office for official publications of the European Communities,39-45 .
- Fields, J.(2003).America's families and living arrangements : 2003,current population reports .Washington, DC :US Census Bureau,20-553 .
- Ζαφείρης ,Α., Ζαφείρη,Ε. & Μουζακίτης ,Χ.(1999).Οικογενειακή θεραπεία, θεωρία και πρακτικές εφαρμογές (3^η έκδοση).Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Garber ,R .(1991).Long-term effects of divorce on the self-esteem of young adults. *Journal of Divorce and Remarriage* ,17(1/2),131-137.
- Gecas ,V. & Schwalbe,M.(1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family*,48(1),37-46 .
- Goodman ,C. & Pickens ,J.(2001). Self-blame and self-esteem in college –aged children from divorced families. *Emotional and Mental Health Issues*,34(3/4),119-135.
- Herbert,M.(1998).Χωρισμός και διαζύγιο: Βοηθώντας τα παιδιά να το αντιμετωπίσουν (Β.Παπαδιώτη-Αθανασίου, επιμέλεια , Γ.Μωραΐτη, μετάφραση). Αθήνα :Ελληνικά Γράμματα,16-25 .
- Howitt,D. & Kramer ,D.(2003).Στατιστική με το SPSS 11 για τα windows (Κ.Καρανικολός,μεταφρ.). Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Jekielek,S.(1998).Parental conflict ,marital disruption and children's emotional well-being. *Social Forces*,76(3),905-936 .
- Κακούρος ,Ε. & Μανιαδάκη,Κ.(2004).Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων, Αναπτυξιακή προσέγγιση (3^η έκδοση).Αθήνα: Τυπωθύτω,33.
- Kinnaird,K. & Gerrard ,M.(1986).Premarital sexual behavior and attitudes toward marriage and divorce among young women as a function of their mother's marital status. *Journal of Marriage and the Family*,48(4),757-765.
- Lanz ,M. , , Iafrate,R. Rosnati,E. & Scabini,E.(1999). Parent –child communication and adolescent self-esteem in separated ,intercountry adoptive and intact non-adoptive families. *Journal of Adolescence*,22,785-794.
- Mandara ,J. & Murray,C.(2000).Effects of parental marital status ,income and family functioning on African American adolescents' self-esteem. *Journal of Family Psychology*,14(3),475-490.
- Martin,D. & Martin, M.(1984).Selected attitudes toward marriage and family life among college students. *Family Relations*,2,293-300.
- Martin,P., Specter,G., Martin,M. & Martin,D.(2003).Expressed attitudes of adolescents toward marriage and family life. *Adolescence*, 38(150),359-368.

- Mechanic,D. & Hansell,S.(1989).Divorce ,family conflict and adolescents' well-being .*Journal of Health and Social Behavior*,30,105-116.
- Muench,D. & Landrum,R.(1993).Family dynamics and attitudes toward marriage. *The Journal of Psychology*,128(4),425-431.
- Pervin,L. &John,O.(2001).Θεωρίες προσωπικότητας ,Έρευνα και εφαρμογές (Α.Αλεξανδροπούλου, Ε.Δασκαλοπούλου,μεταφρ.).Αθήνα: Τυπωθήτω ,260.
- Poussin,G. & Martin-Lebrun,E.(2002).A French study of children's self-esteem after parental separation. *International Journal of Law, Policy and the Family*,16,313-326.
- Roberts,R. & Bengston,V.(1993).Relationships with parents ,self-esteem and psychological well-being in young adulthood. *Social Psychology Quartely*,56(4),263-277.
- Ross,C. & Mirowski ,J.(1999).Parental divorce ,life course disruption and adult depression. *Journal of Marriage and the Family*,61(4),1034-1045 .
- Σταλίκας ,Α. ,Τριλίβα ,Σ. & Ρούσση,Π.(2002).Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα (3^η έκδοση). Αθήνα :Ελληνικά Γράμματα, 244-245.
- Salts,C. & Seimore,M.(1994).Attitudes toward marriage and premarital sexual activity of college freshmen. *Adolescence*,29(116)775-779.
- Schwalbe,M. & Staples,C.(1991).Gender differences in sources of self-esteem. *Social Psychology Quartely*,54(2),158-168.
- Seltzer ,J. (1994).Consequences of marital dissolution for children. *Annual Review of Sociology* ,20,253-266.
- Storksens ,I., Roysamb,E., Moum, T. & Tambs ,K.(2005).Adolescents with a childhood experience of parental divorce :A longitudinal study of mental health and adjustment . *Journal of Adolescence* ,28(6),725-739.
- Trent,K. & South ,S.(1992). Sociodemographic status , parental background, childhood family structure and attitudes toward family formation .*Journal of Marriage and the Family*,54(2),427-439.
- Vandewater ,E.,& Lansford,J.(1998).Influences of family structure and parental conflict on children's well-being. *Family Relations*,47(4),323-330.
- Χατζηχρήστου,Χ.(1999).Ο χωρισμός των γονέων, το διαζύγιο και τα παιδιά, Η προσαρμογή των παιδιών στη διπυρηνική οικογένεια και το σχολείο(2^η έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα .
- Weigel,D., Bennett,K. & Ballard-Reisch,D.(2003).Family influences on commitment: examining the family of origin correlates of relationship commitment attitudes. *Personal Relationships*,10,453-474.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- Ερωτηματολόγιο έρευνας
- Πίνακες δημογραφικών στοιχείων για Ελλάδα, Ευρώπη και Η.Π.Α.
- Πίνακες αποτελεσμάτων από την ανάλυση των δεδομένων

Πίνακας 1. Κατανομή γάμων και διαζυγίων στην Ελλάδα (1958-1996)

ΕΤΟΣ	Γάμοι		Διαζύγια	
	Αριθμός γάμων	Γάμοι σε 1.000 άτομα	Αριθμός διαζυγίων	Διαζύγια σε 1.000 γάμους
1958	69.178	8,5	2.629	38,0
1959	74.213	9,0	2.281	30,7
1960	58.165	7,0	2.463	42,3
1961	70.914	8,4	2.804	39,5
1962	70.695	8,4	3.084	43,6
1963	78.038	9,2	3.101	39,7
1964	76.042	8,9	3.279	43,1
1965	80.728	9,4	3.505	43,4
1966	71.666	8,3	3.366	47,0
1967	81.706	9,4	3.290	40,3
1968	65.371	7,4	3.221	49,3
1969	72.544	8,2	3.152	43,4
1970	67.439	7,7	3.492	51,8
1971	73.350	8,3	3.675	50,1
1972	60.144	6,8	3.395	56,4
1973	73.762	8,3	4.075	55,2
1974	68.059	7,6	3.631	53,3
1975	76.452	8,5	3.726	48,7
1976	63.540	7,0	3.768	59,3
1977	76.228	8,2	4.517	59,3
1978	72.523	7,8	4.322	59,6
1979	79.023	8,4	4.716	59,7
1980	62.352	6,5	6.684	107,2
1981	71.178	7,3	6.349	89,2
1982	67.784	6,9	5.558	82,0
1983	71.143	7,2	5.907	83,0
1984	54.793	5,5	8.672	158,3
1985	63.709	6,4	7.568	118,8
1986	58.091	5,8	8.939	153,9
1987	66.166	6,6	8.830	133,5
1988	47.873	4,8	8.335	174,1
1989	61.884	6,1	6.360	102,8
1990	59.052	5,9	6.037	102,2
1991	65.568	6,4	6.351	96,9
1992	48.631	4,7	6.156	126,6
1993	62.195	6,0	7.725	124,2
1994	56.813	5,4	7.675	135,1
1995	63.987	6,1	10.995	171,8
1996	45.408	4,3	9.360	206,1

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, Στατιστική της Δοκιμωμένης

Πίνακας 2. Κατανομή εκδοθεισών οριστικών αποφάσεων διαζυγίων ,κατά λόγο διαζυγίου, υπαιτιότητα και διάρκεια λυθέντος γάμου (1998-2002)

	1998	1999	2000	2001	2002
Σύνολο	7.814	9.629	11.309	11.184	11.080
α) Λόγοι διαζυγίου :					
Μοιχεία του άνδρα	12		7	1	
Μοιχεία της γυναίκας	2	4	12	2	
Κακόβουλη εγκατάλειψη	45	15	32	27	32
Ισχυρός κλονισμός της σχέσεως του γάμου					
N. 1329/83 Υπερτετραετής διάσταση	978	1.148	2.527	2.691	2.662
Συναινετικό	6.264	7.877	7.947	7.801	7.641
Άλλοι νόμιμοι λόγοι	465	487	672	803	687
Δε δηλώθηκε αιτία	48	98	112	59	58
β) Υπαιτιότητα :					
Του άνδρα	236	204	292	353	306
Της γυναίκας	192	161	235	261	221
Και των δύο	7.386	9.264	10.782	10.570	10.553
γ) Διάρκεια λυθέντος γάμου :					
Μέχρι 2 ετών	82	88	88	64	38
2-5 ετών	1.361	1.742	1.745	1.866	1.715
5-10 ετών	2.219	2.665	3.105	2.732	2.899
10 ετών και άνω	3.978	4.908	6.226	6.428	6.205
Δε δηλώθηκε η διάρκεια γάμου	174	226	145	94	223

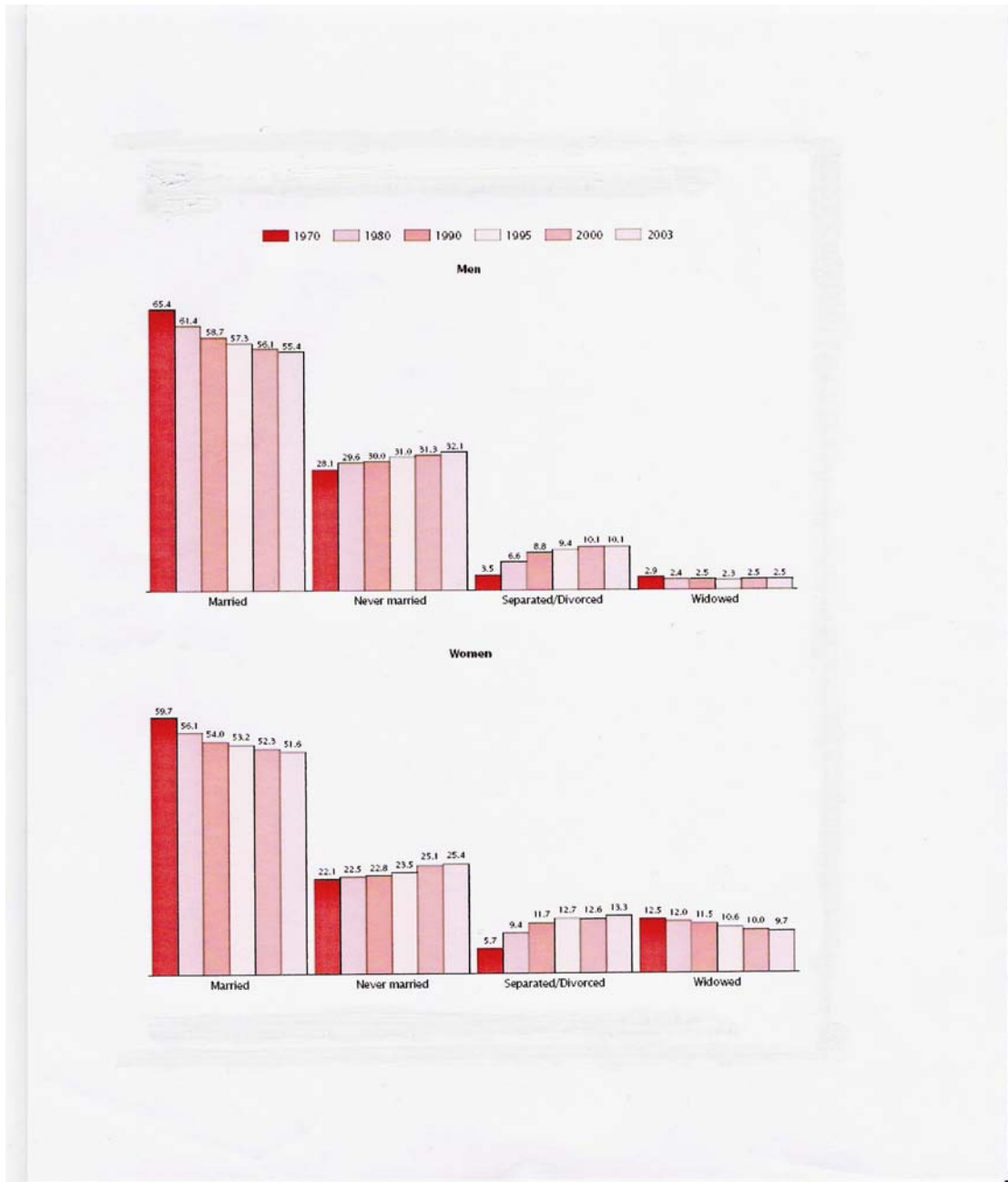
Πηγή: Εθνική Στατιστική υπηρεσία, Στατιστική της Δικαιοσύνης

Πίνακας 3. Κατανομή διαζυγίων ανά 1000 άτομα στην Ευρώπη (1991-2002)

Πηγή: Eurostat, U.S. Bureau of Census

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU (25 countries)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
EU (15 countries)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1.9	:
Euro-zone	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1.7	:
Belgium	2.1	2.2	2.1	2.2	3.5	2.8	2.6	2.6	2.6	2.6	2.8	3.0
Czech Republic	2.8	2.8	2.9	3.0	3.0	3.2	3.2	3.1	2.3	2.9	3.1	3.1
Denmark	2.5	2.5	2.5	2.6	2.5	2.4	2.4	2.5	2.5	2.7	2.7	2.8
Germany	1.7	1.7	1.9	2.0	2.1	2.1	2.3	2.3	2.3	2.4	2.4	:
Estonia	3.7	4.3	3.9	3.8	5.2	4.0	3.8	3.2	3.3	3.1	3.2	3.0
Greece	0.6	0.6	0.7	0.7	1.0	1.0	1.1	0.7	0.9	1.0	1.0	1.1
Spain	0.7	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.9	:	:	1.0	0.9	:
France	1.9	1.9	1.9	2.0	2.1	2.0	2.0	2.0	2.0	:	1.9	:
Ireland	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0.7	0.7	:
Italy	0.5	0.5	0.4	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7
Cyprus	0.5	0.7	0.8	0.9	1.2	1.1	1.3	1.3	1.7	1.7	1.7	1.9
Latvia	4.2	5.6	4.0	3.3	3.1	2.5	2.5	2.6	2.5	2.6	2.4	2.5
Lithuania	4.1	3.8	3.8	3.0	2.8	3.1	3.2	3.3	3.2	3.1	3.2	3.0
Luxembourg	2.0	1.8	1.9	1.7	1.8	2.0	2.4	2.4	2.4	2.4	2.3	2.4
Hungary	2.4	2.1	2.2	2.3	2.4	2.2	2.4	2.5	2.5	2.3	2.4	2.5
Malta	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	:	0.0	:	:	:
Netherlands	1.9	2.0	2.0	2.4	2.2	2.2	2.2	2.1	2.1	2.2	2.3	2.1
Austria	2.1	2.1	2.1	2.1	2.3	2.3	2.3	2.2	2.3	2.4	2.6	2.4
Poland	0.9	0.8	0.7	0.8	1.0	1.0	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.2
Portugal	1.1	1.2	1.2	1.4	1.2	1.3	1.4	1.5	1.7	1.9	1.8	2.6
Slovenia	0.9	1.0	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.0	1.0	1.1	1.1	1.2
Slovakia	1.5	1.5	1.5	1.6	1.7	1.7	1.7	1.7	1.8	1.7	1.8	2.0
Finland	2.6	2.6	2.5	2.7	2.7	2.7	2.6	2.7	2.7	2.7	2.6	2.6
Sweden	2.3	2.5	2.5	2.5	2.6	2.4	2.4	2.3	2.4	2.4	2.4	2.4
United Kingdom	3.0	3.0	3.1	3.0	2.9	2.9	2.7	2.7	2.7	2.6	2.6	:
Bulgaria	1.3	1.1	0.9	0.9	1.3	1.2	1.1	1.3	1.2	1.3	1.3	1.3
Romania	1.6	1.3	1.4	1.7	1.5	1.6	1.5	1.8	1.5	1.4	1.4	1.5
Iceland	2.1	2.0	2.0	1.8	1.8	2.0	1.9	1.8	1.7	1.9	1.9	1.8
Liechtenstein	1.2	1.1	1.3	1.3	1.2	1.4	2.1	:	:	:	2.8	3.0
Norway	2.4	2.4	2.5	2.5	2.4	2.3	2.3	2.1	2.0	2.2	2.3	:
Switzerland	2.0	2.1	2.2	2.2	2.2	2.3	2.4	2.5	2.9	1.5	2.2	2.2
EFTA	2.2	2.2	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	:	:	:	2.2	:
Japan	:	:	:	:	1.6	1.6	:	:	:	:	:	:
United States	:	:	:	:	:	:	:	:	4.2	:	:	:

Πίνακας 4. Ποσοστιαία κατανομή οικογενειακής κατάστασης ανδρών και γυναικών στις Η.Π.Α. (1970-2003)

Πηγή: U.S. Bureau of Census, Current Population Survey, March and Annual Social and Economic Supplements: 1970-2003

Πίνακας 5. Πολλαπλές συγκρίσεις μεταξύ οικογενειακής δομής και αυτοεκτίμησης των φοιτητών με τη χρήση του test Tukey HSD.

Multiple Comparisons

Dependent Variable: selfesteemtotal
Tukey HSD

(I) parentsstatus	(J) parentsstatus	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
egamos	diastasi	5,4150*	1,67993	,009	1,0450	9,7850
	diazeygmenos	-2,8052	1,09751	,056	-5,6602	,0497
	xiros	-1,8100	1,51643	,632	-5,7547	2,1347
diastasi	egamos	-5,4150*	1,67993	,009	-9,7850	-1,0450
	diazeygmenos	-8,2202*	1,89963	,000	-13,1618	-3,2787
	xiros	-7,2250*	2,16878	,006	-12,8667	-1,5833
diazeygmenos	egamos	2,8052	1,09751	,056	-,0497	5,6602
	diastasi	8,2202*	1,89963	,000	3,2787	13,1618
	xiros	,9952	1,75669	,942	-3,5745	5,5650
xiros	egamos	1,8100	1,51643	,632	-2,1347	5,7547
	diastasi	7,2250*	2,16878	,006	1,5833	12,8667
	diazeygmenos	-,9952	1,75669	,942	-5,5650	3,5745

*. The mean difference is significant at the .05 level.

Πίνακας 6. Μη συσχετισμένος έλεγχος t για δυο ανεξάρτητα δείγματα (φύλο και αυτοεκτίμηση), ανεξάρτητα από την οικογενειακή δομή.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
general selfesteem	Equal variance assumed	1,145	,287	2,318	137	,022	1,3881	,59886	,20387	2,57229
	Equal variance not assumed			2,498	70,773	,015	1,3881	,55579	,27981	2,49635
social selfesteem	Equal variance assumed	3,181	,077	-,785	137	,434	-,1796	,22886	-,63218	,27295
	Equal variance not assumed			-,690	49,978	,494	-,1796	,26041	-,70266	,34344
personselfestee	Equal variance assumed	,119	,731	2,339	137	,021	,8568	,36638	,13231	1,58128
	Equal variance not assumed			2,354	61,932	,022	,8568	,36391	,12933	1,58426
selfesteemtotal	Equal variance assumed	,244	,622	2,220	137	,028	2,0556	,92602	,22442	3,88669
	Equal variance not assumed			2,346	68,015	,022	2,0556	,87612	,30729	3,80382

Πίνακας 7. Μη συσχετισμένος έλεγχος t για άντρες και γυναίκες από διαζευγμένες οικογένειες ως προς την αυτοεκτίμηση

Independent Samples Test

	Levene's Test for quality of Variance:		t-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference		
								Lower	Upper	
general selfesteem	Equal variance assumed	11,103	,003	1,898	27	,068	2,7000	1,42280	-,21934	5,61934
	Equal variance not assumed			2,487	23,511	,020	2,7000	1,08577	,45662	4,94338
social selfesteem	Equal variance assumed	,107	,746	-,190	27	,851	-,0895	,47109	1,05607	,87712
	Equal variance not assumed			-,201	21,628	,842	-,0895	,44439	1,01199	,83305
personalselvesteem	Equal variance assumed	,620	,438	1,981	27	,058	1,3684	,69082	-,04903	2,78587
	Equal variance not assumed			2,018	19,399	,058	1,3684	,67802	-,04872	2,78556
selfesteemtotal	Equal variance assumed	6,706	,015	1,734	27	,094	3,9263	2,26452	-,72010	8,57273
	Equal variance not assumed			2,153	26,595	,041	3,9263	1,82402	,18106	7,67157

Πίνακας 8. Συσχέτιση Pearson μεταξύ ηλικίας των ατόμων τη στιγμή του διαζυγίου και της αυτοεκτίμησης τους.

Correlations

		age of divorce	general selfesteem	social selfesteem	personals elfesteem	selfestee mtotal
age of divorce	Pearson Correlation	1	-,038	,036	-,257	-,092
	Sig. (2-tailed)	,	,849	,856	,187	,641
	N	28	28	28	28	28
general selfesteem	Pearson Correlation	-,038	1	,487**	,753**	,959**
	Sig. (2-tailed)	,849	,	,007	,000	,000
	N	28	29	29	29	29
social selfesteem	Pearson Correlation	,036	,487**	1	,433*	,642**
	Sig. (2-tailed)	,856	,007	,	,019	,000
	N	28	29	29	29	29
personalselvesteem	Pearson Correlation	-,257	,753**	,433*	1	,866**
	Sig. (2-tailed)	,187	,000	,019	,	,000
	N	28	29	29	29	29
selfesteemtotal	Pearson Correlation	-,092	,959**	,642**	,866**	1
	Sig. (2-tailed)	,641	,000	,000	,000	,
	N	28	29	29	29	29

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Πίνακας 9. Ανάλυση διακύμανσης των στάσεων των φοιτητών απέναντι στο γάμο ως προς την οικογενειακή κατάσταση των γονέων.

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
staytogether	Between Groups	,404	3	,135	1,722	,166
	Within Groups	10,560	135	,078		
	Total	10,964	138			
parentexpectations	Between Groups	6,074	3	2,025	2,157	,096
	Within Groups	126,703	135	,939		
	Total	132,777	138			
influence	Between Groups	7,524	3	2,508	2,453	,066
	Within Groups	138,002	135	1,022		
	Total	145,525	138			
desiretomarry	Between Groups	,245	3	,082	1,026	,383
	Within Groups	10,720	135	,079		
	Total	10,964	138			
idealpartner	Between Groups	1,706	3	,569	3,114	,029
	Within Groups	22,102	121	,183		
	Total	23,808	124			
ageofmarriage	Between Groups	15,071	3	5,024	,642	,589
	Within Groups	931,092	119	7,824		
	Total	946,163	122			
worrymarriage	Between Groups	4,315	3	1,438	1,316	,272
	Within Groups	135,560	124	1,093		
	Total	139,875	127			
marriageforlifetime	Between Groups	2,394	3	,798	3,392	,020
	Within Groups	31,520	134	,235		
	Total	33,913	137			

Πίνακας 10. Πολλαπλές συγκρίσεις οικογενειακής δομής και στάσεων απέναντι στο γάμο με τη χρήση του test Tukey HSD.

Dependent Variable	(I) parentsstatus	(J) parentsstatus	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
staytogether	egamos	diastasi	-,1200	,10276	,648	-,3873	,1473
		diazeygmenos	-,1200	,06713	,284	-,2946	,0546
		xiros	-,1200	,09276	,569	-,3613	,1213
	diastasi	egamos	,1200	,10276	,648	-,1473	,3873
		diazeygmenos	,0000	,11620	1,000	-,3023	,3023
		xiros	,0000	,13266	1,000	-,3451	,3451
	diazeygmenos	egamos	,1200	,06713	,284	-,0546	,2946
		diastasi	,0000	,11620	1,000	-,3023	,3023
		xiros	,0000	,10746	1,000	-,2795	,2795
	xiros	egamos	,1200	,09276	,569	-,1213	,3613
		diastasi	,0000	,13266	1,000	-,3451	,3451
		diazeygmenos	,0000	,10746	1,000	-,2795	,2795
parentexpectations	egamos	diastasi	-,7800	,35595	,131	-1,7059	,1459
		diazeygmenos	-,3514	,23255	,434	-,9564	,2535

		xiros	-,1800	,32131	,944	-1,0158	,6558
	diastasi	egamos	,7800	,35595	,131	-,1459	1,7059
		diazeygmenos	,4286	,40250	,712	-,6185	1,4756
		xiros	,6000	,45953	,561	-,5954	1,7954
	diazeygmenos	egamos	,3514	,23255	,434	-,2535	,9564
		diastasi	-,4286	,40250	,712	-1,4756	,6185
		xiros	,1714	,37222	,967	-,7968	1,1397
	xiros	egamos	,1800	,32131	,944	-,6558	1,0158
		diastasi	-,6000	,45953	,561	-1,7954	,5954
		diazeygmenos	-,1714	,37222	,967	-1,1397	,7968
influence	egamos	diastasi	-,5450	,37149	,460	-1,5114	,4214
		diazeygmenos	-,5867	,24269	,079	-1,2180	,0447
		xiros	-,2200	,33533	,913	-1,0923	,6523
	diastasi	egamos	,5450	,37149	,460	-,4214	1,5114
		diazeygmenos	-,0417	,42007	1,000	-1,1344	1,0511
		xiros	,3250	,47959	,905	-,9226	1,5726
	diazeygmenos	egamos	,5867	,24269	,079	-,0447	1,2180
		diastasi	,0417	,42007	1,000	-1,0511	1,1344
		xiros	,3667	,38846	,781	-,6438	1,3772
	xiros	egamos	,2200	,33533	,913	-,6523	1,0923
		diastasi	-,3250	,47959	,905	-1,5726	,9226
		diazeygmenos	-,3667	,38846	,781	-1,3772	,6438
desiretomarry	egamos	diastasi	-,1800	,10354	,308	-,4493	,0893
		diazeygmenos	-,0252	,06764	,982	-,2012	,1507
		xiros	-,0300	,09346	,989	-,2731	,2131
	diastasi	egamos	,1800	,10354	,308	-,0893	,4493
		diazeygmenos	,1548	,11708	,551	-,1498	,4593
		xiros	,1500	,13366	,676	-,1977	,4977
	diazeygmenos	egamos	,0252	,06764	,982	-,1507	,2012
		diastasi	-,1548	,11708	,551	-,4593	,1498
		xiros	-,0048	,10827	1,000	-,2864	,2769
	xiros	egamos	,0300	,09346	,989	-,2131	,2731
		diastasi	-,1500	,13366	,676	-,4977	,1977
		diazeygmenos	,0048	,10827	1,000	-,2769	,2864
idealpartner	egamos	diastasi	-,5032(*)	,16770	,017	-,9401	-,0663
		diazeygmenos	-,0520	,10790	,963	-,3331	,2291
		xiros	-,1222	,14942	,846	-,5115	,2670
	diastasi	egamos	,5032(*)	,16770	,017	,0663	,9401
		diazeygmenos	,4511	,18896	,085	-,0411	,9434
		xiros	,3810	,21538	,293	-,1801	,9420
	diazeygmenos	egamos	,0520	,10790	,963	-,2291	,3331
		diastasi	-,4511	,18896	,085	-,9434	,0411
		xiros	-,0702	,17294	,977	-,5207	,3804
	xiros	egamos	,1222	,14942	,846	-,2670	,5115

ageofmarriage	egamos	diastasi	- ,3810	,21538	,293	- ,9420	,1801	
		diazeygmenos	,0702	,17294	,977	- ,3804	,5207	
		diastasi	-1,3708	1,17981	,652	-4,4450	1,7035	
		diazeygmenos	- ,0550	,70691	1,000	-1,8970	1,7870	
	diastasi	egamos	xiros	- ,8152	,97841	,839	-3,3647	1,7342
			diastasi	1,3708	1,17981	,652	-1,7035	4,4450
		diazeygmenos	egamos	1,3158	1,30991	,747	-2,0974	4,7290
			xiros	,5556	1,47425	,982	-3,2859	4,3970
	diazeygmenos	egamos	diastasi	,0550	,70691	1,000	-1,7870	1,8970
			diastasi	-1,3158	1,30991	,747	-4,7290	2,0974
		xiros	egamos	- ,7602	1,13189	,908	-3,7096	2,1891
			diastasi	,8152	,97841	,839	-1,7342	3,3647
worrymarriage	egamos	diastasi	- ,5556	1,47425	,982	-4,3970	3,2859	
		diazeygmenos	,7602	1,13189	,908	-2,1891	3,7096	
		diastasi	,3840	,40979	,785	- ,6832	1,4512	
		diazeygmenos	,1058	,26324	,978	- ,5797	,7914	
	diastasi	egamos	xiros	- ,5842	,36500	,382	-1,5348	,3663
			diastasi	- ,3840	,40979	,785	-1,4512	,6832
		diazeygmenos	egamos	- ,2782	,46229	,931	-1,4821	,9257
			xiros	- ,9683	,52692	,261	-2,3405	,4040
	diazeygmenos	egamos	diastasi	- ,1058	,26324	,978	- ,7914	,5797
			diastasi	,2782	,46229	,931	- ,9257	1,4821
		xiros	xiros	- ,6901	,42309	,365	-1,7919	,4118
			egamos	,5842	,36500	,382	- ,3663	1,5348
diazeygmenos	egamos	diastasi	,9683	,52692	,261	- ,4040	2,3405	
		diazeygmenos	,6901	,42309	,365	- ,4118	1,7919	
	egamos	diastasi	diastasi	- ,4871	,18962	,054	- ,9804	,0062
			diazeygmenos	- ,2490	,11642	,146	- ,5519	,0538
diastasi		xiros	- ,0300	,16085	,998	- ,4485	,3885	
		egamos	,4871	,18962	,054	- ,0062	,9804	
diazeygmenos	egamos	diazeygmenos	,2381	,21167	,675	- ,3126	,7888	
		xiros	,4571	,23901	,228	- ,1647	1,0789	
	diastasi	egamos	,2490	,11642	,146	- ,0538	,5519	
		diastasi	- ,2381	,21167	,675	- ,7888	,3126	
xiros	egamos	xiros	,2190	,18634	,643	- ,2657	,7038	
		egamos	,0300	,16085	,998	- ,3885	,4485	
	diazeygmenos	diastasi	- ,4571	,23901	,228	-1,0789	,1647	
		diazeygmenos	- ,2190	,18634	,643	- ,7038	,2657	

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο αυτό χορηγείται στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας και έχει ως στόχο τη μέτρηση του επιπέδου αυτοεκτίμησης ελλήνων φοιτητών σε σχέση με την δομή των οικογενειών τους.

Σας παρακαλώ να απαντήσετε στο σύνολο των ερωτήσεων με ειλικρίνεια γιατί από εσάς εξαρτάται η ακρίβεια της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και θα υπάρξει απόλυτη εχεμύθεια .Σας ευχαριστώ θερμά για τη συνεργασία !

Α΄ ΜΕΡΟΣ:

1.Φύλο : Άντρας Γυναίκα

2.Ηλικία :

3.Τόπος μόνιμης κατοικίας:

α. Χωριό (έως 2000 κατ.)

β. Κωμόπολη (2000-10.000 κατ)

γ. Πόλη (10.000-80.000 κατ)

δ. Μεγ. πόλη (80.000-250.000 κατ)

ε. Μεγαλούπολη(πάνω από 250.000 κατ)

ζ. Αλλοδαπή

4.Σχολή /Τμήμα:.....

5. Έτος σπουδών: 1^ο 2^ο 3^ο 4^ο επανεγγραφή

6.Οικογενειακή κατάσταση:

α. Άγαμος/ η

β. Έγγαμος /η

γ. Σε διάσταση

δ. Διαζευγμένος /η

ε. Σε χηρεία

Αν είστε άγαμος /η ,έχετε σχέση αυτή τη περίοδο ; Ναι Όχι

7.Μορφωτικό επίπεδο γονέων :

Μητέρας :

α. Απόφοιτος δημοτικού

β. Απόφοιτος γυμνασίου

γ. Απόφοιτος λυκείου

δ. Απόφοιτος Ανώτερης Σχολής

ε. Απόφοιτος Ανώτατης Σχολής

στ. Άλλο

Πατέρα:

α. Απόφοιτος δημοτικού

β. Απόφοιτος γυμνασίου

γ. Απόφοιτος λυκείου

δ. Απόφοιτος Ανώτερης Σχολής

ε. Απόφοιτος Ανώτατης Σχολής

στ. Άλλο

8.Οικογενειακή κατάσταση γονέων :

- α. Έγγαμοι (προχώρησε στην ερώτηση **16**)
β. Σε διάσταση (προχώρησε στην ερώτηση **9**)
γ. Διαζευγμένοι (προχώρησε στην ερώτηση **9**)
δ. Σε χηρεία (προχώρησε στην ερώτηση **16**)

9. Αν οι γονείς σου είναι διαζευγμένοι ή σε διάσταση, τι ηλικία είχες όταν χώρισαν;.....

10. Μετά τον χωρισμό των γονέων σου ζήτησες ή έλαβες τη βοήθεια κάποιου ειδικού (π.χ. ψυχολόγου);

Ναι Όχι

11. Μετά το διαζύγιο των γονιών σου, συνέχισες να ζεις με τον/την ;

Πατέρα Μητέρα Άλλο(σημείωσε).....

12. Πως βίωσες τον χωρισμό των γονέων σου ;

Άσχημα Αρκετά άσχημα Ουδέτερα Αρκετά ομαλά Ομαλά

13. Πως θα περιέγραφες τη σχέση σου με τους γονείς σου **πριν** τον χωρισμό/ την διάσταση;

	Πολύ στενή	Στενή	Ουδέτερη	Απόμακρη	Πολύ απόμακρη
Πατέρας					
Μητέρα					

14. Πως θα περιέγραφες τη σχέση σου με τους γονείς σου **μετά** τον χωρισμό/ την διάσταση;

	Πολύ στενή	Στενή	Ουδέτερη	Απόμακρη	Πολύ απόμακρη
Πατέρας					
Μητέρα					

15. Πως θα περιέγραφες τη σχέση μεταξύ των γονέων σου μετά τον χωρισμό/ την διάσταση;

Πολύ θετική Θετική Ουδέτερη Αρνητική Πολύ αρνητική

16. Πιστεύεις ότι αν υπάρχουν παιδιά στην οικογένεια ,οι γονείς οφείλουν να μένουν μαζί ακόμα και αν δεν μπορούν να συμβιώσουν αρμονικά;

Ναι Όχι

17. Αν δεν έχεις παντρευτεί, οι γονείς σου προσδοκούν να παντρευτείς κάποια στιγμή στη ζωή σου;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

18. Πόσο σε έχει επηρεάσει η επιθυμία των γονέων σου να παντρευτείς κάποια στιγμή στη ζωή σου;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

19. Αν δεν έχεις παντρευτεί, θα ήθελες να παντρευτείς κάποια στιγμή στη ζωή σου;

Ναι (προχώρησε στην ερώτηση **20**) Όχι (προχώρησε στην ερώτηση **23**)

20. Πιστεύεις ότι θα βρεις (ή έχεις ήδη βρει) ένα σύντροφο κατάλληλο για σύζυγο;

Ναι Όχι

21. Σε ποια ηλικία προσδοκείς να παντρευτείς ;.....

22. Ανησυχείς για το αν ο γάμος σου θα είναι επιτυχημένος;

Πάρα πολύ Πολύ Ουδέτερα Λίγο Πολύ λίγο

23. Πιστεύεις ότι ο γάμος διαρκεί μια ζωή; Ναι Όχι

Β' ΜΕΡΟΣ: Διαπολιτισμικό Ερωτηματολόγιο Αυτοεκτίμησης για Ενήλικες του James Battle

(Προσαρμογή: Ε. Αργυρακούλη, 2000)

ΟΔΗΓΙΕΣ: Παρακαλώ απαντήστε σε κάθε μια από τις παρακάτω ερωτήσεις με τον εξής τρόπο: Αν η ερώτηση περιγράφει πως αισθάνεστε συνήθως, σημειώστε ένα X στη στήλη «ΝΑΙ». Αν η ερώτηση δεν περιγράφει πως αισθάνεστε συνήθως, σημειώστε ένα X στη στήλη «ΟΧΙ». Παρακαλώ σημειώστε μόνο στη μια στήλη, ΝΑΙ, ΟΧΙ για καθεμία από τις 40 ερωτήσεις. ΔΕΝ πρόκειται για εξετάσεις και δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις.

	ναι	οχι
1. Έχεις λίγους μόνο φίλους;		
2. Είσαι χαρούμενος/ η τον περισσότερο καιρό;		
3. Μπορείς να κάνεις τα περισσότερα πράγματα τόσο καλά όσο και οι άλλοι;		
4. Συμπαθείς όλους όσους ξέρεις;		
5. Περνάς τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο μόνος/ η σου;		
6. Σου αρέσει που είσαι άντρας; /Σου αρέσει που είσαι γυναίκα;		
7. Οι περισσότεροι γνωστοί σου σε συμπαθούν;		
8. Συνήθως πετυχαίνεις όταν αναλαμβάνεις ένα σημαντικό έργο ή σημαντικές υποχρεώσεις;		
9. Πήρες ποτέ κάτι που δεν σου ανήκε;		
10. Είσαι έξυπνος όσο και οι περισσότεροι άνθρωποι;		
11. Αισθάνεσαι τόσο σπουδαίος όσο και οι περισσότεροι άνθρωποι;		
12. Μελαγχολείς εύκολα;		
13. Θα άλλαζες πολλά πράγματα στον εαυτό σου, αν μπορούσες;		
14. Λες πάντα την αλήθεια;		
15. Είσαι εμφανίσιμος όσο και οι περισσότεροι άνθρωποι;		
16. Σε αντιπαθούν πολλοί;		
17. Νιώθεις συχνά υπερένταση ή άγχος;		
18. Σου λείπει η αυτοπεποίθηση;		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
19. Κουτσομπολεύεις μερικές φορές;		

20.Αισθάνεσαι συχνά ότι δεν είσαι καθόλου ικανός/ η;		
21.Είσαι δυνατός και υγιής όσο και οι περισσότεροι άνθρωποι;		
22.Πληγώνονται εύκολα τα συναισθήματα σου;		
23.Δυσκολεύεσαι να εκφράσεις τις απόψεις ή τα συναισθήματα σου;		
24.Θυμώνεις ποτέ;		
25.Ντρέπεσαι συχνά για τον εαυτό σου;		
26.Είναι οι άλλοι γενικά πιο επιτυχημένοι από σένα;		
27.Διακατέχεσαι συχνά από άσχημα συναισθήματα χωρίς να ξέρεις γιατί;		
28.Θα'θελες να είσαι τόσο ευτυχισμένος /η όσο φαίνονται οι περισσότεροι άνθρωποι;		
29.Είσαι ποτέ ντροπαλός/ η;		
30.Αισθάνεσαι ότι είσαι αποτυχημένος /η;		
31.Οι ιδέες σου αρέσουν στους άλλους ;		
32.Σου είναι δύσκολο να κάνεις γνωριμίες με καινούρια πρόσωπα;		
33.Λες ποτέ ψέματα;		
34.Εκνευρίζεσαι συχνά με κάποια πράγματα;		
35.Οι περισσότεροι άνθρωποι σέβονται τις απόψεις σου;		
36.Είσαι πιο ευαίσθητος /η από ότι οι περισσότεροι άνθρωποι;		
37.Είσαι τόσο χαρούμενος /η όσο και οι περισσότεροι άνθρωποι;		
38.Αισθάνεσαι ποτέ λυπημένος /η;		
39.Σου λείπει η πρωτοβουλία;		
40.Ανησυχείς πολύ;		